

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Р.Ю. Васильєва, Л.М. Семенець

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ РОБІТ ІЗ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Житомир
2008

ББК 68.9я7
В19
УДК 614.8(076...5)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол №7 від 22 лютого 2008 року)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Р.Г. Андрійчук, завідувач кафедри охорони праці Житомирського державного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук, доцент.
- Т.О. Гринь, завідувач кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності Державного агроєкологічного університету, доцент.
- Л.В. Орчинська, методист з безпеки життєдіяльності Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Житомирської області.

рекомендації розроблені для студентів усіх спеціальностей із метою організації їх самостійної, навчально-пізнавальної діяльності у процесі підготовки до практичних занять з курсу "Безпека життєдіяльності".

Вони містять систему завдань, що передбачають побудову моделі поведінки людини в небезпечних ситуаціях природного, техногенного та соціально-політичного походження. Це орієнтує студентів на пошукову дослідницьку роботу як на практичних заняттях, так і під час самопідготовки.

Теоретичний зміст методичних рекомендацій складають основні поняття та визначення, моделі небезпечних ситуацій, а практична складова містить приклади розв'язування типових задач на визначення ризику та безпечного середовища.

Різноманітність задач, моделювання та різні види інтерпретацій, як і загалом можливість суб'єктної поведінки студентів у ході виконання індивідуальних завдань, слугує формуванню персональних пізнавальних стилів (стилів навчання), професійних компетентностей, суб'єктів навчальної діяльності.

51.204

© Васильєва Р.Ю., Семенець Л.М., 2008

ПЕРЕДМОВА

"Безпека життєдіяльності" є інтегрованою науковою дисципліною, яка ґрунтується на наукових досягненнях фундаментальних наук.

Одним із стратегічних завдань модернізації вищої освіти в Україні у контексті вимог єдиного європейського освітнього простору є розвиток освітніх систем на засадах кредитно-модульної системи організації навчального процесу та системи педагогічного контролю знань.

Впровадження кредитно-модульної системи в Житомирському державному університеті під час визначення структури і змісту дисципліни "Безпека життєдіяльності" передбачає врахування таких особливостей:

- 1) зміст дисципліни сформовано на організацію навчання студентів за всіма спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр";
- 2) час вивчення дисципліни - один семестр;
- 3) структуру визначено директивними модулями Міністерства освіти і науки України, що включає в себе чотири розділи;
- 4) обсяг дисципліни регламентовано одним модулем (36).

Виходячи із названих особливостей і відведеного навчального часу курс "Безпека життєдіяльності" включає чотири розділи із загальним обсягом аудиторних занять 30 годин (18 год. - лекції, 6 год. - практичні заняття, 6 год. - лабораторні роботи), а також на самостійну роботу - 24 год. Крім того, передбачено одну модульну контрольну роботу (МКР) обсягом - 2 год. Формою підсумкового контролю є залік.

Опрацювання навчального матеріалу рекомендується здійснювати за допомогою традиційних та новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій, що є вимогою сучасного технічного розвитку цивілізації і зорієнтовано на формування інтелектуального потенціалу України та розвиток духовної культури особистості.

Методичні рекомендації з курсу "Безпека життєдіяльності" об'єднують три змістові модулі, які логічно пов'язані між собою та мають чітко визначену послідовність. Самостійна творча робота студента передбачає:

- глибоке засвоєння навчального матеріалу шляхом опрацювання рекомендованої літератури;
- самостійне написання рефератів;
- стимулювання використання телекомунікаційних засобів (комп'ютерних програм, мережі Internet тощо) при опрацюванні навчального матеріалу;
- стимулювання володінням культурою мови, логічним мисленням, умінням самостійній роботі;

формування широкого світогляду, позитивних моральних засад. Це створює умови для інтенсифікації навчального процесу, сприяє успішному засвоєванню знань та прискорює процес вивчення предмету студентами. Наслідком вивчення студентами курсу "Безпека життєдіяльності" є засвоєння правил здорового способу життя і поведінки людини як члена суспільства, уміння створювати безпечні та комфортні умови життєдіяльності.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Мета: перевірити рівень знань із теоретичних основ безпеки життєдіяльності (основні поняття, визначення, терміни БЖД; джерела небезпек та їх класифікація; методи визначення ризику), сформованість умінь і навичок з огляду на їх реалізацію в повсякденному житті.

План

1. Безпека життєдіяльності (БЖД) як галузь науково-практичної діяльності та навчальна дисципліна.
2. Основні поняття та терміни БЖД.
3. Характеристика системи «людина — життєве середовище».
4. Небезпека та її характеристики.
 - 4.1. Класифікація, ідентифікація, номенклатура, квантифікація, таксономія небезпек.
 - 4.2. Основні джерела та фактори небезпек.
 - 4.3. Прогнозування небезпек та захист від їх дії.
5. Ризик та його види. Визначення величини ризику.

Теоретичні відомості

Безпека життєдіяльності (далі БЖД) - галузь знання та науково-практичної діяльності, спрямованої на вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек, їх властивостей, наслідків впливу на організм людини, основ захисту її здоров'я та життя, середовища проживання від небезпек, розроблення та реалізація відповідних засобів і заходів щодо створення і підтримання здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденних умовах побуту та виробництва, так і в умовах надзвичайних ситуацій. *Предмет БЖД* - система „людина - життєве середовище" (моделі безпеки). *Об'єкт БЖД* - безпека особи.

Безпека - стан захищеності особи, суспільства, держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, який ґрунтується на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення і відбиття небезпек і загроз здатних їх знищити позбавити фундаментальних матеріальних та духовних цінностей, нанести неприйнятні збитки, закрити шлях до виживання та розвитку.

Небезпека - подія, умова або ситуація, яка існує в навколишньому середовищі і здатна призвести до фізичної, психічної, моральної шкоди та поранень різного ступеня (навіть до смертельних).

Систематизація небезпек:

- за сферою (джерелом) походження: природні, техногенні, соціальні;
- за часом прояву: імпульсивні, кумулятивні;
- за локалізацією: атмосферні, гідросферні, літосферні, біосферні, космічні;
- за наслідками: травми, захворювання, аварії, пожежі, летальні наслідки;

4

- за збитками: соціальні, технічні, екологічні;
- за сферою прояву: побутові, виробничі, спортивні, транспортні тощо;
- за структурою: прості, складні, похідні;
- за характером дії на людину: активні та пасивні.

Розрізняють джерела та фактори небезпек. *Джерела небезпек* - природні процеси та явища, техногенне середовище та людські дії, що несуть у собі загрозу безпеки. Небезпеку можуть створювати явища (*ожеледця*), процеси (*поділ ядер урану*), об'єкти (*хімічний завод*), властивості (*наркотики*).

Розрізняють чотири групи джерел небезпек: природні, техногенні, соціально політичні, комбіновані. Природні небезпек - об'єкти природи, явища, стихійні лиха. Техногенні небезпек - техніка, займисті речовини, електроенергія, випромінювання, генна інженерія, створення бактерій, штучно виведені породи тварин (бультер'єр). Соціально-політичні конфлікти, тероризм, війни. Комбіновані - природно-техногенні, природно-соціальні, соціально-техногенні.

Фактори небезпек поділяються на вражаючі, шкідливі, небезпечні. *Шкідливий фактор* - чинник небезпек, що може призвести до змін у здоров'ї людини, зниження працездатності, захворювання і навіть до смерті як результату захворювання.

Небезпечний фактор - чинник небезпек, що може призвести до травм або різкого погіршення здоров'я (включаючи летальні наслідки).

Вражаючий фактор - чинник небезпек, що веде до значних та незворотних змін у здоров'ї людини (включаючи летальні наслідки), аварій тощо. Вражаючі фактори відносяться як до людини, так і до систем життєзабезпечення. Шкідливі та небезпечні - безпосередньо до людини. Шкідливі призводять до погіршення самопочуття, небезпечні до травм, опіків, обморожень тощо. Шкідливі, небезпечні фактори за характером та природою дії поділяються на чотири групи.

Основні групи факторів небезпек	їх основна характеристика
фізичні	<ul style="list-style-type: none"> - підвищена або понижена вологість; - підвищена швидкість руху повітря; - атмосферний тиск; - недостатня освітленість; - конструкції, що руйнуються; - статична електрика тощо.
хімічні	<ul style="list-style-type: none"> - хімічні елементи в трьох агрегатних станах; - проникають до організму людини через органи дихання, шлунково-кишковий тракт, шкіру та слизові оболонки; - характер дії: мутагенні, канцерогенні, збуджуючі, наркотичні, токсичні тощо.
біологічні	<ul style="list-style-type: none"> - макроорганізми: рослини та тварини; мікроорганізми: віруси, бактерії, грибові організми.

5

психофізіологічні і духовні

- фізи

- нервово-психологічні перевантаження, перевтома; стреси;
- незнання сутності та міси людини.

Потенційно-небезпечний об'єкт - об'єкт, на якому знаходяться небезпечні речовини або хімічні препарати.

Існують різні підходи до систематизації небезпек.

Номенклатура - перелік назв, термінів, систематизованих за певними ознаками. Приклад: в алфавітному порядку, окремих об'єктів (виробництв, процесів, професій тощо).

Таксономія — класифікація та систематизація явищ, процесів, об'єктів, які здатні завдати шкоди. Приклад таксономії — це класифікація небезпек за локалізацією, часом прояву (імпульсивні, кумулятивні), джерелом походження, сферою прояву, за структурою, за наслідками, за характером дії на людину (активні, пасивні).

Квантифікація — введення кількісних характеристик для оцінки ступеня небезпеки. Найпоширенішою характеристикою є ступінь ризику. *Ідентифікація* визначення типу небезпеки та встановлення її характеристик.

Ризик - частота прояву небезпек, імовірність небезпек, усвідомлена можливість небезпек.

Ризик поділяють на індивідуальний, груповий та загальний; немотивований та мотивований (виправданий та невиправданий).

Розрізняють чотири типи критеріїв ризику: неприпустимий, небажаний, прийнятний, знехтуваний.

Визначення величини ризику

$$R=P(A)=n/N$$

R - величина ризику, P(A) - імовірність події, n - кількість подій з небажаними наслідками; N - максимальна кількість подій.

Приклад 1. Обчисліть ризик отруєння на підприємстві (у розрахунку за рік), якщо загальна кількість працюючих складає 5000 чоловік, за останні 4,5 роки отруїлися 5 чоловік. Обчисліть величину групового ризику, якщо на подібних підприємствах в Україні працює 200000 чоловік.

Розв'язання:

5:4,5=1,1 - отруїлось за 1 рік;

1,1:5000=2,2 1⁻⁴ - індивідуальний ризик;

1,1:200000=5,5 1 0⁻⁶ - груповий ризик.

$P(A) = \sum P(A)$ - при одночасному впливі декількох подій

Приклад 2. Обчисліть ризик автомобільної аварії (за рік) у місті А, якщо па автомобілях їздять 1500 осіб, за останні 16 років загинуло 13 осіб, а за 4 роки травмовано 7.

Розв'язання:

13:16=0,8 - загинуло за рік;

7:4=1,8 - травмовано за рік;

0,8:1500=5,3 10^{-4} - індивідуальний ризик загибелі;

1,8:1500=12 10^{-4} - індивідуальний ризик травмування;

12 10^{-4} +5,3 10^{-4} =17,3 10^{-4} - загальний ризик.

Обчислення ступеня ризику через вірогідність безпечної роботи:

$$P=(1- T/NT)^n$$

Критерії: $P \geq 0,95$ - безпечно, $P \leq 0,95$ - небезпечно.

T^* - розрахунковий відрізок часу;

T - час, за який відбувалася подія;

N - кількість груп;

n - кількість небажаних подій.

Приклад 3. За два роки в 5 класах на грип захворіло 10 чоловік. Визначити вірогідність захворювання протягом 2 місяців на грип.

Розв'язання:

$T^*=2$, $T=24$, $N=5$, $n=10$

$$P = (1-2/5*24)^{10} = 0,82$$

Оскільки ступінь ризику менший 0,95 вірогідність прояву даної небезпеки висока.

Завдання для практичної роботи

Завдання №1

Виконайте таксономію небезпек, запропонованих викладачем. Результати запишіть до таблиці 1.

Таксономія небезпек

						Таблиця 1		
Приклад небезпек	Сфера (джерело) пошкодження	Час прояву	Локалізація	Наслідок	Збиток	Сфера прояву	Характер дії на людину	Структура

Варіант 1. Блискавка, вибухові речовини, алкоголь.

Варіант 2. Ожеледь, газу, суїцид.

Варіант 3. Туман, отруйні речовини, торгівля людьми.

Варіант 4. Повінь, інфразвук, зброя.

Варіант 5. Гроза, ДТП, наркоманія.

Варіант 6. Ураган, медикаменти, проституція.

Варіант 7. Землетрус, радіація, тютюнопаління.

Варіант 8. Засуха, перевантаження машин, інфекційні захворювання.

Варіант 9. Злива, пожежа, конфлікт.

Варіант 10. Мікроорганізми, електричний струм, тероризм.

Завдання №2

Визначіть джерела та фактори відповідних небезпечних ситуацій, запропонованих викладачем. Результати запишіть до таблиці 2.

Джерела та чинники небезпек

Таблиця 2

Небезпечна ситуація	Життєве середовище	Джерело небезпеки	Шкідливий або небезпечний фактор	Вражаючий фактор

Варіант 1. Порушення правил зберігання боєприпасів, керування автомобілем у нетверезому стані, затоплення населеного пункту, пожежа на виробництві. Варіант 2. Бійка фанатів, витік газу, руйнування населеного пункту, враження електричним струмом.

Варіант 3. Уживання наркотиків, затоплення квартири, укуси собак, пошкодження контейнера з хімічними речовинами.

Варіант 4. Лайка, перевищення швидкості, висока температура повітря, вихід з ладу верстату.

Варіант 5. Вибухівка на зупинці, уживання неякісної їжі, налипання мокрого снігу, перебування в приміщенні з рівнем шуму вище 80 дБ.

Варіант 6. Статевий акт з незнайомцем, керування автомобілем під час зливи, самозаймання в лісі, робота в стані наркотичного сп'яніння.

Варіант 7. Захоплення заручників, невимкнена праска, слизька поверхня, використання старих рентген-апаратів.

Варіант 8. Виїзд на роботу за кордон, розбиття ртутного термометра, аварія на шахті, пошкодження лінії електропередач.

Варіант 9. Пошкодження релігійної споруди, користування несправним ліфтом, скупчення людей під час епідемії грипу, робота на висотних будинках. Варіант 10. Насильницьке виселення громадян, купання в необлаштованому місці, використання приладу не за призначенням, погана видимість.

Завдання №3

1. Розв'язати задачі (для фізико-математичного, соціально-психологічного, природничого факультетів, факультету фізичного виховання і спорту, навчально-наукового інституту педагогіки).

Визначення ступеня ризику

Варіант 1. За даними статистики, в Україні кількість загиблих від нещасних випадків у побуті становить 72929 осіб при чисельності населення 48 млн. людей. Визначіть ступінь ризику загинути від нещасного випадку в побуті.

Варіант 2. За статистичними даними на підприємствах України було травмовано 47531 людину. Кількість працюючих становить 1/3 від загальної чисельності населення України. Визначіть ступінь ризику виробничого травматизму в Україні.

8

Варіант 3. Обчисліть ризик травмування під час риболовлі (у розрахунку за рік), якщо в середньому в регіоні нараховується 2500 рибалок, а за останні 15 років травми одержали 4 особи.

Варіант 4. Обчисліть ризик захворювання на грип (у розрахунку за рік), якщо в середньому в селі проживає 750 осіб, а за останні 8 років захворіло 2 особи.

Варіант 5. Обчисліть ризик автомобільної аварії в місті N (у розрахунку за рік), якщо в середньому на автомобілях їздять 500 осіб, а за останні 4,5 роки потрапили в аварію і були травмовані 7 осіб.

Варіант 6. Обчисліть ризик травмування на підприємстві (у розрахунку за рік), якщо загальна кількість працюючих складає 50 чоловік, а за останні 21 рік травми одержали 2 чоловіки.

Варіант 7. Обчисліть ризик утоплення (у розрахунку за рік), якщо в середньому за рік у озері купається 1000 осіб, а за останні 7,6 року потонули 3 людей.

Варіант 8. Обчисліть ризик травмування людей у певному регіоні або зайнятих певним видом діяльності (у розрахунку за рік), якщо середньорічна кількість осіб - 200, а за останні 2,5 роки травми одержали 2 особи.

Варіант 9. Обчисліть ризик автомобільної аварії в місті B (у розрахунку за рік), якщо в середньому на автомобілях їздять 1500 осіб, а за останні 16 років потрапили в аварію і були травмовані 13 осіб.

Варіант 10. Обчисліть ризик травмування на підприємстві (у розрахунку за рік), якщо загальна кількість працюючих складає 10000 чоловік, а за останні 9 років травми одержав 1 чоловік.

Визначення ступеня ризику через вірогідність безпечної роботи Варіант 1. За п'ять років роботи у 8 будинках сталося 9 аварій водопровідної системи. Необхідно дізнатися, чи можуть виникнути такі аварії протягом поточного року.

Варіант 2. За три роки роботи в 6 соціальних їдальнях сталося 5 випадків харчового отруєння. Необхідно дізнатися, чи можуть виникнути такі отруєння протягом наступного півріччя.

Варіант 3. За чотири роки в 12 містах стався 21 випадок самогубства. Необхідно дізнатися, чи можуть виникнути такі самогубства протягом наступних 5 місяців.

Варіант 4. За останні 4 роки в 24 містах на ДТП загинуло 16 чоловік.

Обрахувати, чи можуть виникнути такі випадки протягом року. Варіант 5. За 4 роки роботи в двох бригадах мулярів сталося 10 нещасних випадків. Необхідно дізнатися, чи можуть виникнути в цих бригадах протягом наступного року нещасні випадки на виробництві.

Варіант 6. За два роки роботи у школі в трьох класах сталося 7 нещасних випадків. Потрібно дізнатися, чи можуть виникнути в цих класах нещасні випадки протягом наступного півріччя.

2. Розрахувати ступінь ризику на підставі соціологічного підходу (для соціально-психологічного, історичного факультетів; навчально-наукових

інститутів: філології та журналістики, іноземної філології).

9

На підставі соціологічного підходу провести статистичну оцінку небезпечних чинників для життя людини, використовуючи бальну систему. Вам пропонується оцінити небезпечність чинників для життя українців шести чинників, наведених у таблицях за такою шкалою: найнебезпечніший чинник (на Вашу думку) - оцінено в 6 балів, а далі 5,4,3,2,1. Для кожного чинника підрахувати загальну кількість балів, цю суму поділити на кількість студентів у групі. Одержаний результат служить середньою оцінкою небезпечності того чи іншого чинника.

Варіант 1. Статистична оцінка небезпечних та шкідливих чинників

№	Чинники	Індивідуальна оцінка	Середня оцінка
1	Авіаційний транспорт		
2	Відсутність необхідних продуктів харчування		
3	Пожежі		
	Безробіття		
5	Медичні препарати		
6	Хірургічне втручання		

Варіант 2. Статистична оцінка небезпечних та шкідливих чинників

№	Чинники	Індивідуальна оцінка	Середня оцінка
1	Автомобільний транспорт		
2	Вживання спиртних напоїв		
3	Купання, відпочинок		
4	Наявність хімічних речовин у продуктах харчування		
5	Тероризм		
6	Підвищення цін		

Варіант 3. Статистична оцінка небезпечних та шкідливих чинників			
№	Чинники	Індивідуальна оцінка	Середня оцінка
1	Атомна енергетика		
2	Виробничі травми		
3	Наркотичні речовини		
4	Національні конфлікти		
5	Самогубство		
6	Стихійні лиха		
Варіант 4. Статистична оцінка небезпечних та шкідливих чинників			

№	Чинники	Індивідуальна оцінка	Середня оцінка
1	Використання неякісної їжі		
2	Вбивства та навмисні ушкодження		
3	Діагностичне опромінення		
4	Наявність хімічних речовин у повітрі		
5	СНІД		
6	Спортивні та масові заходи		

10

Варіант 5. Статистична оцінка небезпечних та шкідливих чинників

№	Чинники	Індивідуальна оцінка	Середня оцінка
1	Електричний струм		
2	Наявність радіоактивних речовин у воді		
3	Особисті проблеми та турботи		
4	Харчові отруєння		
5	Залізничний транспорт		
6	Куріння		

Варіант 6. Статистична оцінка небезпечних та шкідливих чинників

№	Чинники	Індивідуальна оцінка	Середня оцінка
1	Інфекційні захворювання		
2	Торгівля людьми		
3	Побутові травми		
4	Наявність надмірного шуму		
5	Втома		
6	Медичні препарати		

Завдання №1

індивідуальної роботи

Завдання для

За схемою моделі загроз скласти модель наступних загроз:

Схема моделі загроз

- Варіант 1. Релігійна секта.
- Варіант 2 Ураган.
- Варіант 3 Хімічний завод.
- Варіант 4. Віруси.
- Варіант 5. Крадіжка.
- Варіант 6. Безробіття.
- Варіант 7. Повінь.
- Варіант 8. Атомна станція.
- Варіант 9. Праска.
- Варіант 10. Лаки та фарби.

Завдання №2

Провести таксономію чинників небезпек

Природні чинники	кліматичні	
	грунтові	
	геоморфологічні	
	біотичні	
Техногенні чинники	технічні	
	санітарно-гігієнічні	
	організаційні	
	психофізіологічні	
Соціальні чинники	державно-правові	
	етно-соціальні	
	інформаційні	
	психологічні	

Варіант 1. Атмосферний тиск, атомні станції, асоціальні угруповання, бурі, вибух.

Варіант 2. Вулкани, верстати, водопостачання, вібрації, віруси. Варіант 3.

Гранично-допустимі норми вмісту шкідливих речовин, дощ, дотримання здорового способу життя, землетрус, зсув.

Варіант 4. Засоби сигналізації, засоби масової інформації, законодавчі акти, інструкції, ерозії.

Варіант 5. Маніяки, міжнаціональні конфлікти, мікроби, машини, норми шуму.

Варіант 6. Норми мікроклімату, птахи, обвали, психологічні навантаження, тварини.

Варіант 7. Урагани, тероризм, фізичне перевантаження, шум, ожеледиця.

Варіант 8. Релігійна секта, епідемія, хімічний завод, правила користування, електроустановка.

- Варіант 9. Змія, втома, обряди, мітинг, склад боєприпасів.
Варіант 10. Кліщ, стрес, народні традиції, футбольний матч, норми освітлення.

Завдання для самостійної роботи

Написати реферат на тему, запропоновану викладачем (додаток № 1).

Практична робота №2

НЕБЕЗПЕКИ ПРИРОДНОГО, ТЕХНОГЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ ТА БЕЗПЕКА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Мета: перевірити рівень знань студентів про небезпеки техногенного та природного походження та навичок застосування алгоритму дій при їх виникненні; розглянути приклади та дії під час надзвичайних ситуацій.

План

1. Небезпеки природного походження.
 - 1.1 Абіотичні небезпеки.
 - 1.1.1 Літосферні небезпеки.
 - 1.1.2 Гідросферні небезпеки.
 - 1.1.3 Атмосферні небезпеки.
 - 1.2 Біотичні небезпеки.
 - 1.2.1 Небезпеки, пов'язані з представниками флори.
 - 1.2.2 Небезпеки, пов'язані з представниками фауни.
2. Небезпеки техногенного походження.
 - 2.1. Небезпеки, пов'язані з електричним струмом.
 - 2.2. Небезпеки, пов'язані з хімічними речовинами.
 - 2.3. Небезпеки, пов'язані з дорожньо-транспортним рухом.
 - 2.4. Небезпеки, пов'язані з газопровідною та водопровідною мережами.
3. Небезпека в умовах надзвичайних ситуацій.
 - 3.1. Надзвичайні ситуації техногенного характеру.
 - 3.1.1. Дії при аваріях на залізничному транспорті.
 - 3.1.2. Дії при аваріях на повітряному транспорті.
 - 3.2. Карта небезпечних об'єктів Житомирської області.

Теоретичні відомості

Природні небезпеки

До природних небезпек належать абіотичні та біотичні небезпеки. Одним із проявів природних небезпек є стихійні лиха. *Стихійні лиха* - це природні явища, які мають надзвичайний характер та призводять до порушення нормальної діяльності населення, загибелі людей, руйнування і знищення матеріальних цінностей. За причиною виникнення стихійні лиха поділяють на: тектонічні (пов'язані з процесами, які відбуваються в надрах земної кори), топологічні (пов'язані з процесами, які відбуваються на поверхні землі), метеорологічні (пов'язані з процесами, які відбуваються в атмосфері).

Види абіотичних небезпек: літосферні, гідросферні, атмосферні, космічні.

Серед літосферних небезпек розрізняють землетруси, вулкани, зсуви, селі. Землетрус — підземні поштовхи та коливання земної поверхні, зумовлені раптовими зміщеннями і розривами в корі або у верхній частині мантії, які передаються на великі відстані у вигляді пружних коливань. Ділянка в надрах Землі, де зароджується землетрус, називається *гіпоцентром*. Проекцію гіпоцентру на земну поверхню називають *епіцентром* землетрусу.

13

За глибиною розміщення осередку гіпоцентру землетруси класифікують так: 0-50 км - поверхневі або корові; 50-100 км - проміжні; понад 100 км глибокі. Основні характеристики землетрусу: *глибина осередку*; *магнітуда* - характеризує загальну енергію землетрусу і є логарифмом максимальної амплітуди зміщення ґрунту на відстані 100 км від епіцентру (вимірюється шкалою Ріхтера від 0-9); *інтенсивність* - характеризує розмір збитків, кількість жертв (оцінюють за 12-бальною шкалою Меркалі).

Пал и	Характеристика	Зовнішні ефекти
1	Непомітний	Люди не відчувають, ресструється тільки приладами
2	Дуже слабкий	Слабкі поштовхи, ледь відчутні людьми
3	Слабкий	Висячі предмети злегка розгойдуються, відчуває багато людей
4	Помірний	Дзеленчать шибки, предмети, що висять, розгойдуються,

		поштовхи відчутні людьми
5	Досить сильний	Незначні пошкодження окремих будівель, гойдаються висячі предмети, люди прокидаються у ночі, непокояться тварини
6	Сильний	Легкі пошкодження будинків, тріщини на штукатурці, зсуваються з місця легкі меблі, падає посуд
7	Дуже сильний	Пошкодження у будинках, тріщини у стінах, окремі будівлі руйнуються, зсуви на берегах річок, невеликі гірські обвали
8	Руйнівний	Руйнація і пошкодження будівель, людям важко встати на ногах, тріщини у ґрунті, гірські обвали
9	Спустошувальний	Руйнація будівель, тріщини у ґрунті до 10 см шириною, викривлення залізничних колій, зсуви та великі обвали
10	Знищувальний	Руйнування будівель та пам'яток, тріщини у ґрунті до одного метра шириною, зсуви та обвали
11	Катастрофа	Повсюдне руйнування будівель, доріг, гребель, тощо, великі обвали та зміна рівня ґрунтових вод
12	Велика катастрофа	Повсюдне руйнування будівель і споруд, масова загибель людей і тварин, зміни рельєфу місцевості

Зсув - сповзання мас гірських порід вниз по схилу, яке виникає через порушення рівноваги. Зсуви бувають повільні (см/доба), середньої швидкості (м/год), швидкі (км/год).

Селі - це паводки з великою концентрацією ґрунту, мінеральних частин, каміння, уламків гірських порід (від 10-15 до 75% об'єму потоку). За складом матеріалу, що переносить потік, розрізняють: грязьові, грязекам'яні, водокам'яні.

Гідросферні небезпеки - повені, снігові лавини, шторми, цунамі. *Повінь* — значне затоплення місцевості внаслідок підйому рівня води в річці, озері, водосховищі. В Україні повені спостерігаються в басейнах Дніпра, Дністра, Прип'яті.

В останні роки найчастіше спостерігаються в Закарпатті (Західний Буг та Тиса). *Снігова лавина* - величезна маса снігу, яка зсувається або падає зі стрімких гірських схилів, захоплюючи різні об'єкти, що трапляються на шляху. Лавина супроводжується утворенням передлавиної поверхневої хвилі, що

14

мас найбільшу руйнівну силу. Розрізняють сухі (зимові) та мокрі (весняні) снігові лавини.

Шторм -- тривалий, дуже сильний вітер, що спричиняє значні руйнування на

суші та велике хвилювання на морі.

Цунамі - великі хвилі, що виникають на поверхні океану під час підводних землетрусів.

Атмосферні небезпеки - бурі, урагани, тайфуни, цунамі, смерчі, морози, засуха тощо.

Ураган - вітер руйнівної сили зі швидкістю 35 м/с.

Буря - шторм, тривалий, дуже сильний вітер (понад 20 м/с), спричинений зазвичай циклоном.

Смерч - сильний локальний атмосферний вихор (діаметр до 1000м), в якому повітря обертається зі швидкістю до 100 м/с.

Для характеристики таких стихійних явищ розроблено класифікацію сили вітру (шкала Бофорта).

Бал и	Характеристика	Ознаки дії вітру
1	Штиль	Листя не ворухаться, дим піднімається вертикально
2	Тихий	Дим трохи відхиляється, але вітру не відчувається
3	Легкий	Дим трохи відхиляється, вітер майже не відчувається обличчям
4	Слабкий	Вітер гойдає тонкі гілки дерев
5	Помірний	Вітер здіймає куряву, гойдаються гілки середніх розмірів
6	Чималий	На воді з'являються хвилі, гойдаються тонкі стовбури дерев
7	Сильний	Гудуть телефонні дроти, гойдаються товсті стовбури дерев
8	Дуже сильний	Важко йти проти вітру, хитаються товсті дерева
9	Надзвичайно сильний	Вітер ламає товсті стовбури
10	Шторм	Вітер зносить легкі будівлі, валить паркани
11	Сильний шторм	Вітер валить та вириває дерева, руйнує міцні будівлі
12	Жорстокий шторм	Перекидає вагони, вириває телефонні стовпи, руйнує все

Космічні небезпеки - астероїди, метеорити, сонячне та космічне випромінювання.

Техногенні небезпеки

Аварія - пошкодження або вихід із ладу агрегатів, технічних чи побутових комплексів.

Катастрофа - великомасштабна аварія, що призводить до тяжких наслідків для людини, тваринного й рослинного світу, змінюючи умови середовища існування.

Електричний струм - це упорядкований (спрямований) рух електрично заряджених тіл або часток. Він спричиняє:

термічну дію - нагрівання тканин аж до опіків;

електролітичну дію - розкладання органічної рідини, в тому числі крові, та порушення її фізико-хімічного складу;

біологічна дія - подразнення та збудження живих тканин організму та порушення внутрішніх біологічних процесів;

15

механічна дія - розрив тканин організму та миттєве вибухоподібне утворення пари з тканинної рідини і крові.

Умови, що визначають можливість ураження електричним струмом: - випадкове торкання до струмопровідної частини, що перебуває під напругою; - несправність захисних засобів, пошкодження ізоляції; - помилкове включення обладнання, його замикання внаслідок несправності, розряд блискавки; - виникнення крокової напруги на поверхні землі або підлоги внаслідок замикання провідника на землю або несправності заземлення.

Отруйні речовини - це токсичні хімічні з'єднання з певними хімічними та фізичними властивостями. Відповідно до характеру дії на організм людини хімічні

речовини поділяються на:

токсичні — викликають загальне отруєння або впливають на окремі системи організму людини;

подрознюючі - зумовлюють подразнення слизових оболонок, дихальних шляхів, очей, легенів, шкіри;

мутагенні - призводять до порушення генетичного коду, зміни спадкової інформації;

канцерогенні — зумовлюють, як правило, злоякісні новоутворення;

наркотичні - впливають на центральну нервову систему;

задушливі ~ призводять до токсичного набряку легенів;

сенсibiliзатори — речовини, що діють як алергени.

Вплив хімічних факторів небезпек односпрямованої дії оцінюють за сумою відношень фактичних концентрацій речовин до їх гранично-допустимих концентрацій. яка не має перевищувати одиниці:

$$\frac{C_1}{ГДК_1} + \frac{C_2}{ГДК_2} + \frac{C_3}{ГДК_3} + \dots \leq 1$$

Приклад 1. Визначити, чи можна безпечно перебувати в приміщенні, якщо повітрі є хімічні речовини А, Б, В у таких концентраціях:

Речовина	Фактична концентрація мг/м ³	ГДК, мг/м ³	Фізіологічна дія на організм людини
А	12	15	Подразнююча, загальнотоксична, канцерогенна
Б	0,4	0,8	Мутагенна, загальнотоксична.
В	0,8	1,6	Мутагенна, подразнююча

Розв'язання:

- 1) порівняти фактичну та гранично-допустиму концентрацію відповідно речовин А, Б, В (фактична концентрація не повинна перевищувати ГДК);

- 2) односпрямована подразнююча дія речовин А і В

$12:15+0,8:1,6=0,8+0,5=1,3>1$ - небезпечно за подразнюючою дією; односпрямована загальнотоксична дія речовин А і Б $12:15+0,4:0,8=0,8+0,5=1,3>1$ - небезпечно за загальнотоксичною дією; односпрямована мутагенна дія речовин Б і В

16

$0,4:0,8+0,8:1,6=0,5+0,5=1 < 1$ - безпечно за мутагенною дією.

Відповідь: це середовище небезпечне за подразнюючою та загальнотоксичною дією.

Завдання для практичної роботи

Завдання №1

Розглянути запропоновані ситуації і визначити модель поведінки

1. Під час польоту на літаку склалася аварійна ситуація. Зазначте ваші першочергові дії і опишіть безпечне положення тіла, яке необхідно прийняти під час посадки.

2. Під час круїзу на теплоході ви побачили, як людина випала за борт у воду.

Зазначте, які правила поведінки порушила вона та опишіть ваші першочергові дії.

3. Перебуваючи в своїй квартирі на 8 поверсі, ви відчули підземні поштовхи. Як Ви будете діяти? Який резерв часу має людина для захисту при землетрусі, враховуючи неоднакову швидкість поширення різних сейсмічних хвиль? 4. Вашій фірмі виділили ділянку землі під будівництво офісу на схилі гори. Які природні небезпеки можуть загрожувати вашому майбутньому офісу? 5. Під час землетрусу ви опинилися на вулиці. Як ви будете діяти в умовах міста та за його межами?

6. На зимових канікулах Ви поїхали на гірськолижний курорт у Карпати. З'їжджаючи з гори, Ви помітили сходження лавини. Вкажіть типи лавин, характерних для Карпатських гір. Опишіть свої дії.

7. На ваших очах людину вразило електричним струмом. Які заходи, на Вашу думку, потрібно вжити?

8. Сталася техногенна аварія, і штаб НС рекомендує залишатися вдома. Ваші дії. 9. Ви переходите нерегульоване світлофором перехрестя, до якого наближається машина. Що потрібно зробити в цій ситуації?

10. Ви мешкаєте в будинку, розташованому на схилі яру. Унаслідок дощових опадів навесні відбулося перезволоження ґрунту. Це стало причиною зсуву. Як, на Вашу думку, потрібно готуватись до виникнення зсуву та які Ваші першочергові дії під час зсуву?

11. Біля Вашого міста сталася аварія вантажного потягу, унаслідок чого відбувся викид у атмосферу значної кількості хлору. Опишіть Ваші дії при загрозі цієї

хімічної небезпеки.

12. Як необхідно діяти, якщо в приміщенні розбито ртутний градусник? Назвіть основні ознаки хронічного отруєння парами ртуті та способи демеркуризації. 13. Сильні вітри, шквали, смерчі - стихійне лихо, яке виникає в будь-яку пору року. Найчастіше вдається оголосити штормове попередження. Назвіть фактори небезпеки та дії при загрозі сильних вітрів, шквалів та смерчів.

17

14. Ви користуєтесь мобільним телефоном більше трьох годин на добу. Визначити фактори небезпеки та наслідки впливу мобільного телефону на ваше здоров'я.

15. Подайте сигнали оповіщення при загрозі повені.

16. Щороку Міністерством охорони здоров'я України реєструється сумна статистика травмувань, пов'язаних із ожеледицею. Які заходи необхідно вжити перед виходом із дому та як можна зменшити ризик травмування? 17. Минуло багато років із часів Великої Вітчизняної війни, але до цих пір до нас надходять відгуки тих буремних подій. Особливо часто з ними зустрічаються будівельники та дачники. Опишіть Ваші дії при виявленні вибухонебезпечних предметів.

18. За даними МНС України, основними причинами трагедій на воді є вживання спиртних напоїв дорослими, бешкетування дітей на воді та забруднення територій пляжів і водойм. Назвіть вимоги до місць масового відпочинку та правила безпечної поведінки на воді. Проаналізуйте можливі причини загибелі людей на воді в літній період та оцініть їх за 10-бальною шкалою.

19. Повертаючись додому, Ви відчули на сходах запах газу. Проаналізуйте можливі причини небезпеки та складіть алгоритм дій у вигляді пам'ятки. 20.

Перерахуйте хімічнонебезпечні об'єкти Житомирської області та заходи безпеки при виникненні на них небезпечних ситуацій.

21. Відтворити на карті Житомирської області небезпечні об'єкти, що розташовані на території, де Ви проживаєте, та визначте наслідки від НС на цих об'єктах. 22. Під час урагану було пошкоджено лінію електропередач. Ви знаходитесь у зоні розтікання струму. Опишіть вплив електричного струму на організм людини та продемонструйте Ваші дії в цій ситуації.

23. Опишіть Ваші дії у випадку зіткнення двох потягів та у випадку евакуації людей з вагону, що зійшов із рейок.

24. Ви проживаєте в багатоповерховому будинку. Під час виконання ремонтних робіт відбувся розрив водопроводу, Ваші першочергові дії. Які правила безпеки при затопленні цілого поверху?

25. Людина доторкнулася праскою, яка має оголений дріт, вологої ганчірки.

Змодельуйте наслідки цієї ситуації та можливі шляхи її запобігання. 26. Людина користується несправним феном у ванній кімнаті, де дуже високий рівень вологості. Змодельуйте наслідки цієї ситуації та можливі шляхи її запобігання.

27. Діти грали на узбіччі автомагістралі поблизу світлофора. Через декілька годин їхнє самопочуття погіршилось: з'явився головний біль, кволість, запаморочення. Поясніть причину цього і як потрібно діяти в цій ситуації?

28. У кухні на плиті на потужному вогні вариться борщ. Каструля щільно закрита кришкою. Що відбудеться, якщо борщ переллється через край каструлі та які наслідки можливі в цій ситуації?

18

29. Узимку власник автомобіля порався в гаражі й сів погрітися в машину з увімкненим мотором. Яка небезпека загрожує цій людині, якщо вона раптом засне?

30. Ви вирішили почистити ванну кімнату порошком, що містить кислоту. Раптом упаковка випадає з ваших рук і порошок потрапляє на шкіру. Які Ваші подальші дії?

31. Ви вирішили обладнати в підвальному приміщенні кімнату для заняття спортом. Почали фарбувати стіни, покривати лаком підлогу. Через годину відчули запаморочення, нудоту, підвищену пітливість. Як Ви поясните такий стан та що потрібно зробити в цій ситуації?

32. Ви зайшли в ліфт і натиснули кнопку першого поверху. Раптом побачили, що з сусідньої квартири вийшов Ваш друг (подруга). Щоб Він (Вона) встигнув до ліфту, Ви підставили до дверей ліфта ногу. До чого це може призвести? 33. В автомобілі, обладнаному ремнями безпеки, на передньому сидінні сидить шестирічна дитина, не пристебнута ремнем. Чи порушив водій правила дорожнього руху і які?

Розглянути малюнки і визначити 10 або більше порушень правил безпеки.

Варіант 2

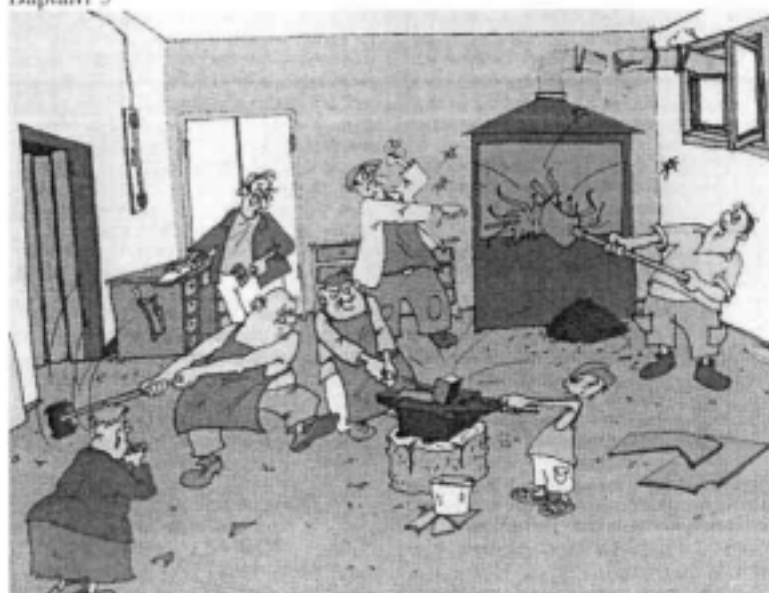
Варіант 3

Варіант 4

Варіант 5

Вариант 6

Variant 7

Завдання №3

І. Визначення безпечного середовища (для фізико-математичного, соціально психологічного, природничого факультетів, факультету фізичного виховання і спорту; навчально-наукових інститутів: педагогіки та іноземної філології).

Варіант 1. Визначити, чи можна безпечно перебувати в приміщенні, якщо у повітрі є хімічні речовини А, Б, В у таких концентраціях:

Речовина	Фактична концентрація мг/м ³	ГДК, мг/м ³	Фізіологічна дія на організм людини
А	12	19	Подразнююча, загальнотоксична, мутагенна.
Б	0,2	0,8	Подразнююча, загальнотоксична.
В	0,7	1,9	Канцерогенна, подразнююча.

Варіант 2. Визначити, чи можна безпечно перебувати в приміщенні, якщо у повітрі є хімічні речовини А, Б, В у таких концентраціях:

Речовина	Фактична концентрація мг/м ³	ГДК, мг/м ³	Фізіологічна дія на організм людини
А	12	19	Подразнююча, загальнотоксична, мутагенна.
Б	0,2	0,8	Сенсибілізуюча, загальнотоксична.
В	0,7	1,4	Канцерогенна, подразнююча.

Варіант 3. Визначити, чи можна безпечно перебувати в приміщенні, якщо у повітрі є хімічні речовини А, Б, В у таких концентраціях:

Речовина	Фактична концентрація мг/м ³	ГДК, мг/м ³	Фізіологічна дія на організм людини
А	5,9	12	Сенсибілізуюча, загальнотоксична, мутагенна.
Б	0,2	0,8	Подразнююча, загальнотоксична.
В	0,8	2,6	Канцерогенна, мутагенна.

Варіант 4. Визначити, чи можна безпечно перебувати в приміщенні, якщо у повітрі є хімічні речовини А, Б, В у таких концентраціях:

Речовина	Фактична концентрація мг/м ³	ГДК, мг/м ³	Фізіологічна дія на організм людини
А	0,5	1,0	Загальнотоксична, мутагенна.
Б	0,2	0,8	Подразнююча, загальнотоксична.
В	0,7	0,6	Канцерогенна.

Варіант 5. Визначити, чи можна безпечно перебувати в приміщенні, якщо у повітрі є хімічні речовини А, Б, В, Г у таких концентраціях:

Речовина	Фактична концентрація мг/м ³	ГДК, мг/м ³	Фізіологічна дія на організм людини
А	0,5	1,0	Загальнотоксична, мутагенна.
Б	0,2	0,8	Подразнююча, загальнотоксична.
В	0,3	0,7	Канцерогенна.
Г	0,5	0,9	Мутагенна, канцерогенна.

Варіант 6. Визначити, чи можна безпечно перебувати в приміщенні, якщо у повітрі є хімічні речовини А, Б, В у таких концентраціях:

Речовина	Фактична концентрація мг/м ³	ГДК, мг/м ³	Фізіологічна дія на організм людини.
А	0,5	1,0	Загальнотоксична, мутагенна.
Б	0,2	0,8	Подразнююча, загальнотоксична.
В	5	9,0	Канцерогенна, мутагенна.

І. Чим небезпечні названі хімічні речовини і в яких засобах побутової хімії вони зустрічаються (для фізико-математичного, соціально-психологічного, природничого, історичного факультетів, факультету фізичного виховання і спорту; навчально-наукових інститутів: педагогіки, філологів та журналістики)? (Додаток №5). Створити антирекламу одного з названих засобів:

Варіант 1. Гіпохлорид натрію.

Варіант 2. Хлорвмісні речовини (бензилалконіум хлорид, хлористоводний алюміній, відбілювачі).

Варіант 3. Кисневмісні відбілювачі.

Варіант 4. Фосфати.

Варіант 5. Нафтові дистилати.

Варіант 6. Соляна кислота або сірчано-кислі сполуки.

Варіант 7. Аніонні ПАР.

Завдання для індивідуальної роботи

Визначити наслідки впливу запропонованих викладачем токсичних

неорганічних речовин на здоров'я людини: Варіант 1. Оксиди азоту, нікель.
Варіант 2. Залізо, хром. Варіант 3. Нітрати, фтор.
Варіант 4. Кадмій, оксид вуглецю (чадний газ).
Варіант 5. Мідь, алюміній. Варіант 6. Марганець,
ртуть. Варіант 7. Хром, миш'як. Варіант 8. Аміак,
ванадій. Варіант 9. Молібден, свинець. Варіант 10.
Озон, нітрозосполуки.

24

Завдання для самостійної роботи

На карті Житомирської області (додаток №3) позначити:

- Варіант 1. Території, постраждалі внаслідок аварії на ЧАЕС.
- Варіант 2. Території, на яких сталися природні пожежі за останній рік.
- Варіант 3. Місця можливих паводків.
- Варіант 4. Вибухонебезпечні об'єкти.
- Варіант 5. Виробництва, які найбільше забруднюють навколишнє середовище.
- Варіант 6. Нафтопроводи.
- Варіант 7. Місця стихійних лих за останні 2 роки.
- Варіант 8. Об'єкти, що використовують сильнодіючі отруйні речовини.
- Варіант 9. Райони, в яких сталося найбільша кількість ДТП.
- Варіант 10. Райони, що межують з територіями, на яких розміщені атомні станції.

25

Практична робота №3 НЕБЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Мета: перевірити рівень знань студентів про небезпеки соціально-політичного походження, набути навичок побудови моделі поведінки в небезпечних ситуаціях соціального походження з використанням нормативно-правових документів.

' План

1. Екстремальні ситуації криміногенного характеру.
 - 1.1. Шкідливі звички (алкоголь, наркоманія, проституція, тютюнокуріння).
 - 1.2. Правові та технічні основи самозахисту.
 - 1.3. Загальні засади самозахисту (наси́льство, гвалтування, інцест).
2. Соціально-психологічні небезпеки.
 - 2.1. Натовп і паніка.
 - 2.2. Суїцид.
 - 2.3. Соціальні хвороби (венеричні захворювання, ВІЛ, туберкульоз тощо).

3. Соціально-політичні небезпеки.
 - 3.1. Тероризм.
 - 3.2. Соціально-політичні конфлікти та війни.
4. Небезпеки в інформаційній сфері (інформаційна війна, прийоми маніпуляції, конфліктологія).
5. Небезпеки в духовній сфері.

Теоретичні відомості

Соціальні небезпеки - небезпеки, спричинені низьким духовним та культурним рівнем населення: бродяжництво, проституція, алкоголізм, злочинність тощо. Джерелом цих небезпек є :

- незадовільний матеріальний рівень;
- неналежні умови проживання;
- повстання, революції, страйки;
- конфліктні ситуації на міжнаціональному, етнічному, расовому чи релігійному ґрунті.

Соціальна безпека - це стан захищеності соціальних інтересів особи, суспільства, держави від впливу загроз національній безпеці.

Складовими соціальної безпеки є: соціальна безпека людини, соціальна безпека суспільства, соціальна безпека держави. Соціальна безпека людини включає якість життя (охорону здоров'я, харчування, одяг, житло, сім'ю, освіту, культуру та мистецтво, вільне пересування та доступ до інформації, дозвілля, комунікації та зв'язок) та рівень життя (прожитковий мінімум, заробітна плата, доходи та витрати населення, зростання цін, заборгованість з заробітної платні). Соціальна безпека суспільства враховує тенденції політики, боротьбу з бідністю, етно-національні відносини, запобігання та

26

вирішення трудових конфліктів, соціальне страхування, соціальне середовище. Соціальна безпека держави - це екологічна безпека, епідеміологічна безпека, демографічна ситуація, соціальне партнерство, зайнятість і ринок праці, безробіття.

Небезпеки соціально-політичного походження умовно можна поділити на:

- соціально-політичні небезпеки (війни, конфлікти, тероризм); - криміногенні небезпеки (шантаж, розбій, зґвалтування тощо); - соціально-психологічні небезпеки (натовп, паніка, суїцид);
- шкідливі звички (алкоголь, наркоманія, тютюнокуріння тощо).

Соціально-політичні небезпеки виникають у разі соціально-політичних конфліктів. Джерелами конфліктів є:

- соціальна нерівність, яка існує у суспільстві;
- система розподілу таких цінностей, як влада, соціальний престиж, матеріальні блага, освіта.

Конфлікт - зіткнення протилежних інтересів, поглядів, гостра суперечка, ускладнення, боротьба сторін, що ворогують, різного рівня та складу учасників. Конфлікт передбачає усвідомлення протиріччя і суб'єктивну реакцію на нього. Якщо конфлікт виникає в суспільстві, то це суспільний конфлікт. Будь-який соціальний конфлікт, набуваючи значних масштабів, об'єктивно стає соціально політичним. Політичні інститути, організації, рухи, втягуючись у конфлікт, активно обстоюють певні соціально-економічні інтереси. Конфлікти, що відбуваються в різних сферах, набувають політичної значущості, якщо вони зачіпають міжнародні, класові, міжетнічні, міжнаціональні, релігійні, демографічні та інші відносини.

Соціально-політичний конфлікт використовується, коли трапляються великомасштабні зіткнення всередині держав (громадянська війна, страйки), та між державами (війни, партизанські рухи).

Суб'єктами соціально-політичного конфлікту стають люди, які усвідомили протиріччя і обрали як спосіб його вирішення зіткнення, боротьбу, суперництво. Подібний спосіб вирішення протиріччя здебільшого стає неминучим тоді, коли зачіпає інтереси й цінності взаємодіючих груп, коли має місце відверте зазіхання на ресурси, територію з боку індивіда, групи, держави (коли йдеться про міжнародний конфлікт). Суб'єктами конфліктів можуть виступати:

- окремі люди, групи, організовані в соціальні, політичні, економічні та інші структури;
- об'єднання, які виникають у вигляді політизованих соціальних груп, економічних і політичних груп тиску, кримінальних груп, які домагаються певних цілей.

Помітне місце нині посідає один із різновидів соціального конфлікту - міжетнічний, пов'язаний із суперечностями, що виникають між націями.

Особливої гостроти він набув у країнах, які зазнали краху форми державного устрою (СРСР, Югославія).

Існує дві форми перебігу конфліктів:

- відкрита - відверте протистояння, зіткнення, боротьба;
- закрита, або латентна, при якій відвертого протистояння нема, але точиться невидима боротьба.

Досить часто після завершення конфлікту виникає ще один етап - *постконфліктний синдром*, який характеризується напруженням у відносинах сторін, які щойно конфліктували. Постконфліктний синдром у разі загострення може започаткувати новий конфлікт. Це ми спостерігали на прикладах перманентного близькосхідного конфлікту, конфліктів у Північній Ірландії, Іспанії та ін.

Війна - збройна боротьба між державами або соціальними, етнічними та іншими спільнотами.

Терор (тероризм) (лат. — страх, жах) -

1) це форма політичного екстремізму, застосування чи загроза застосування найжорсткіших методів насилля, у тому числі фізичне знищення людей, залякування урядів та населення з метою досягнення певних цілей;

2) насильницькі дії (переслідування, захоплення заручників, убивства тощо) із метою залякування, знищення політичних суперників і конкурентів, нав'язування певної лінії поведінки;

3) суспільно небезпечна діяльність, яка полягає в свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій із метою досягнення злочинних цілей (ст.1 Закону України „Про боротьбу з тероризмом” від 20 березня 2003р № 638 - IV).

Розрізняють такі види терору:

- індивідуальний;
- груповий (дії екстремістських політичних угруповань);
- державний (репресії диктаторських і тоталітарних режимів);
- міжнародний.

Терористичний акт - злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України.

Найбільш поширеними в світі терористичними актами є:

- напади на державні або промислові об'єкти, які призводять до матеріальних збитків, а також є ефективним засобом залякування та демонстрації сили;
- захоплення державних установ або посольств (супроводжується захопленням заручників, що викликає серйозний громадський резонанс);

28

- захоплення літаків або інших транспортних засобів (політична мотивація - звільнення з тюрми товаришів по партії; кримінальна мотивація - вимога викупу);
- насильницькі дії проти особистості жертви (для залякування або в пропагандистських цілях);
- викрадення (з метою політичного шантажу для досягнення певних політичних поступок або звільнення в'язнів, форма самофінансування);
- політичні вбивства (один із найбільш радикальних засобів ведення терористичної боротьби; убивства, в розумінні терористів, повинні звільнити народ від тиранів);
- вибухи або масові вбивства (розраховані на психологічний ефект, страх та невпевненість людей).

Проституція - вступ людей у безладні статеві стосунки за матеріальну винагороду.

Інцест - сексуальні або насильницькі дії з боку родичів.

Насильство, гвалтування стається за умови існування чотирьох чинників: *місце* — частина простору, яка сприяє ситуації (відлюдні місця, темні провулки, ліфти, дачі тощо);

агресор - люди зі специфічним світоглядом; це, як правило, люди з психопатологічними, біологічними, психосоматичними відхиленнями, нестійкою психікою;

жертва - людина, яка своєю присутністю, індивідуальними особливостями вербально і невербально, свідомо чи несвідомо провокує агресію; *обставини* - чинники, що провокують неконтрольовану небезпечну поведінку, загострюють і оголюють інстинкти.

Крадіжка таємне заволодіння чужим майном.

Грабіж - відкрите заволодіння чужим майном із насильством чи без нього, небезпечне для життя та здоров'я потерпілого.

Шантаж - [фр. *chantage*, лат. *cantare* - вимагання]. Погроза розголошення компрометуючих відомостей із метою одержання певних вигод.

29

Розбій - напад із метою заволодіння майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя і здоров'я жертви, або загрозою такого насильства.

Шахрайство - заволодіння особистим майном громадян або придбання права власності шляхом обману чи зловживання довірою.

Засоби самозахисту:

найдоступнішими засобами самозахисту, для яких не потрібний спеціальний дозвіл, є:

- газові балончики (аерозольні);
- кишенькова сирена;

засобами самозахисту, на носіння яких потрібно мати дозвіл правоохоронних органів, є:

- холодна зброя;
- газовий пістолет;
- вогнепальна зброя.

Кожний засіб захисту має вимоги щодо зберігання і використання. Наприклад, щоб попередити неприємності з газовими балончиками, необхідно дотримуватися таких *правил*:

1. Зберігати їх у спеціальному місці, недосяжному для сторонніх, дітей, домашніх тварин.
2. Дотримуватися терміну й умов зберігання (не нагрівати, не розбирати, не деформувати корпус).
3. Зберігати в такому положенні, в якому балончик буде доступним для екстреного використання (у зручному місці, на рівні робочого положення руки тощо).
4. Уміти користуватися газовим балончиком, навчитися швидко його діставати (потренуватися виймати його і розпилювати вміст).
5. Пам'ятати про власну безпеку під час користування балончиком (вчасно набрати повітря і не дихати).

Суїцид — самовбивство, самогубство, акт позбавлення себе життя, при якому людина діє цілеспрямовано, усвідомлено.

Алкоголізм - страшна хвороба, яка виникає внаслідок неодноразового прийняття алкоголю та виникнення залежності від нього. Через надмірне вживання алкоголю в Україні стається 20% побутового, 46% вуличного травматизму та 72,5% дорожньо-транспортних пригод.

Наркоманія — захворювання, що характеризується наркозалежністю, при цьому вражаються внутрішні органи, виникають неврологічні та психічні розлади,

настає виснаження організму.

Деструктивний культ - це релігійна або містична організація, діяльність якої супроводжується порушенням громадської безпеки та порядку, ушкодженням здоров'я і моральності населення.

Тоталітарний культ — це релігійна або містична організація, яка характеризується необмеженою владою духовних лідерів, жорстокою дисципліною, сильним впливом на психіку adeptів, релігійним фанатизмом та екстремізмом.

30

Апокаліптичні культи - різновид тоталітарного угруповання, де сповідують масове насильство як законний спосіб прискорення "божого суду" над невірними.

Методи, які застосовують псевдорелігійні секти для підкорення людей своїм цілям:

- *психологічна обробка особи*, що може призвести навіть до незворотних змін у світосприйнятті людини, його соціальній орієнтації;
- *феномен віри*, тобто здатність сприймати будь-яку інформацію як достовірну, без сумнівів та логічного аналізу;
- *залежність від наставника*, яка виникає після декількох сеансів і не припиняється, якщо наставник (гіпнотизер) не дасть установки.

Інформаційно-психологічна безпека - стан захищеності окремих осіб чи груп осіб від негативних інформаційно-психологічних впливів та пов'язаних із цим інтересів особи, суспільства, держави в інформаційному середовищі. *Спеціальні засоби впливу* - технічні і програмні засоби, що використовують із метою негативного інформаційно-психологічного впливу на людину **чи** групу людей.

Спеціальні методи впливу — послідовність прийомів впливу на психіку людини, використання яких призводить до негативних наслідків для особистості, суспільства, держави.

Завдання для практичної роботи

Завдання №1

Розгляньте запропоновану ситуацію і дайте відповіді на питання. **При** обговоренні рекомендується апелювати до Конституції України, Конвенції ООН про права дитини, Кримінального та адміністративного кодексів України, нормативних актів з охорони праці (наявність відповідних документів під час заняття забезпечує викладач) та додаток № 4:

Варіант 1

Петру 14 років. Мати виїхала за кордон на заробітки і зникла. Батько н/с, не має постійної роботи, час від часу працює у фермера. До цього фермера віддав на роботу і Петра. Гроші за роботу Петра отримував батько. Школу підліток не відвідує, бо восени багато роботи на фермі, а взимку відсутні теплі речі.

Обговорити наступні питання:

1. Чи є конкретна ситуація порушенням прав дитини і яких саме?
2. Яку відповідальність несе батько та фермер у цій ситуації?
3. Як потрібно діяти дитині в цій ситуації? Які вона має права згідно законодавства України?
4. Які умови роботодавець має забезпечити підлітку, беручи його на роботу?

Варіант 2

П'ятеро учнів молодших класів потрапили до реанімації. Вийшовши на перерві з їдальні, вони потрапили у нібито безневинну хмаринку пилу, що

31

виявився слезоточивим газом з балончика. Це, заради забави, зробив десятикласник Ігор. Балончик він поцупив у мами з сумки. Газом він ні в кого спеціально не цілився, а просто хотів випробувати новинку. Розгляньте ситуацію та дайте відповіді на наступні питання:

1. Що потрібно робити, коли в очі бризнули газом з балончика? 2. Яку відповідальність у цьому випадку несе учень та його батьки? 3. Із якого віку за законом дозволяється користуватися газовим балончиком? 4. Якою, на вашу думку, має бути реакція директора школи?

Варіант 3

Олег і Олеся вирішили одружитися відразу після закінчення школи. На першому курсі університету, через п'ять місяців після офіційної реєстрації шлюбу, у них народилась донька Оксана. Однак життя молодих не склалось. Олег часто запитував у Олесі, чи це його донька, підвищував голос, навіть одного разу вдарив. Олеся плакала, нервувала, у неї зникло молоко. Оксана часто хворіла, була блідою і худенькою. Через дев'ять місяців Олег вирішив розірвати шлюб.

Обговорити наступні питання:

1. Чи забезпечені нормальні психологічні умови Оксанці та Олесі? 2. Чи ця ситуація порушує права дитини, людини? 3. Які права має жінка в Україні в зв'язку з народженням дитини? 4. Як потрібно аргументовано відповісти Олегу на його запитання про батьківство?

Варіант 4

На вечірці Вам запропонували приєднатися до компанії та покурити сигарету з наркотиком. Вас переконують, що це дуже приємно, безпечно, що залежність не виникає, це тільки один раз. Говорять, що ви протиставляєте себе колективу. Обговорити ситуацію та дати відповідь на наступні питання:

1. Які аргументи необхідно навести у відповідь?
2. Яку відповідальність несуть особи, що пропонують Вам наркотики?
3. Оцініть наслідки "однієї спроби"?
4. Перерахуйте злочини, пов'язані з наркотиками.

Варіант 5

Один молодий хлопець, що вважає себе інтелігентною людиною, бо має два диплома про вищу гуманітарну освіту, зізнався, що збирається бити свою майбутню дружину. Не тому, що він схильний до садизму, а з виховною метою. Зрештою його батько теж іноді бив матір, а сім'я була міцна і дружна.

Обговорити наступні питання: 1. Як впливають стереотипи щодо домашнього насильства на окремих людей? 2. Яку відповідальність несуть чоловіки за відповідні дії в сім'ї? 3. Якою має бути стратегія, щодо подолання домашнього насильства? 4. Якою має бути поведінка жінки у цій ситуації?

32

Варіант 6

Однією багатодітною сім'єю було усиновлено з інтернату 10 дітей, яких використовували для роботи в «копанках» у нічний час. На Донеччині існують так звані сімейні шахти, які викопують на присадибних ділянках і в підвалах. Саме там працюють усі члени сім'ї, у тому числі - й діти.

Обговорити наступні питання:

1. Назвіть небезпечні та шкідливі чинники роботи у таких шахтах для дітей.
2. Які органи влади мають відстежувати подальшу долю усиновлених дітей?
3. Напишіть ознаки трудового виховання й експлуатації праці.
4. Які конвенції, рекомендації спрямовані на обмеження використання дитячої праці, забезпечення охорони дитячої праці, встановлення вікових обмежень у залученні дітей до праці?

Варіант 7

Ви з другом уболіваєте за різні футбольні команди. Під час обговорення останніх футбольних матчів між вами відбулася сварка, тому що кожен категорично наполягав на тому, що саме його команда є кращою. Обговорити ситуацію та дати відповідь на наступні питання:

1. Як можна уникнути конфлікту в цій ситуації?
2. Записати негативні наслідки конфлікту.
3. Визначити тип цього конфлікту?
4. Чи може конфлікт мати позитивні наслідки і якщо так, то які?

Варіант 8

На початку літа Олена познайомилася з молодою парою. Вони були шикарно одягнені, їздили на гарній машині. Олена зустрілася з ними на дискотеці. Люда і Вадим підійшли до неї, розговорилися, пригостили Олену випивкою, цигарками. Під ранок усі пішли до нових знайомих. Олену вразила їхня шикарна квартира. Вона дуже втомилася і, коли прилягла на диван, відразу відключилася. Коли прокинулася, вже було темно. Кімната була інша - обшарпані стіни, стеля, що потекла. Тут стояв дим, сиділо троє чоловіків, дивилися на Олену, щось говорили - вона нічого не розуміла. Спробувала піти, її не випустили... Той вечір закінчився не скоро - вони твитували Олену, вона знепритомніла. Коли прокинулася, побачила своїх знайомих Люду і Вадима. Вони пояснили, що тепер вона належить їм і вони робитимуть з нею все, що вважають за потрібне. Олену чимось напоїли і перевезли в інше місто. Щодня повторювалося одне і те ж: - приїжджали нові чоловіки, її били, твитували. Кілька разів вона помічала, що в кімнату заходив чоловік із втекою камерою. Він голосно говорив: «Можеш передати привіт своїй матусі», - і сміявся. Одного разу її «господарі» не замкнули двері й Олені вдалося вирватися на волю.

Обговорити ситуацію та дати відповідь на наступні питання:

1. Які помилки в поведінці Олени спровокували цю ситуацію? 2. Назвіть статті Кримінального кодексу, які порушені в цій ситуації? 3.

Яку відповідальність несуть Люда та Вадим у цій ситуації?

33

4. Назвіть Всеукраїнські громадські організації та організації в Житомирській області, що надають допомогу жінкам у подібних ситуаціях.

Завдання №2

Провести дискусію на одну із запропонованих тем:

1. Чи потрібен Україні Закон "Про зброю"?

На сьогодні зброю має приблизно 1 млн. осіб більше 2% населення України. Формально ситуація не виглядає небезпечною. Проте існують тенденції, котрі вказують на зростання потенційної небезпеки протиправного використання зброї. Наприклад, реальне насильство в індустрії розваг було замінено в свідомості людей перебігом гри, що ніякої відповідальності не несе.

2. Трудова міграція: дві точки зору.

Основними причинами виїзду трудових мігрантів є відсутність роботи в регіоні (19%) та бажання заробити гроші (28%), у тому числі для навчання дітей (86%), виплати боргів (59%).

3. Слабоалкогольні напої - крок до алкоголізму.

За даними ВООЗ Україна в 2007 році займає перше місце за рівнем уживання алкогольних напоїв підлітками. Кожен із опитуваних хоча б один раз на місяць вживає алкогольні напої.

4. Торгівля людьми: міф чи реальність?

Тільки в 2006 році органи внутрішніх справ порушили 376 кримінальних справ за фактом торгівлі людьми. Однак, із 86 торговців людьми 47 отримали лише умовне покарання. У 2007 році Кабінет Міністрів України видав постанову "Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року" (№410).

5. Чи може Україна стати вільною від фактів тілесних покарань дітей? Відомо, що дитина в майбутньому відтворює ту модель поведінки, з якою вона мала справу в дитинстві. Фізичне насильство потім стає нормою в житті. Крім того, у частини дітей, до котрих застосовували методи покарання, спостерігається занижена самооцінка, неактивна життєва позиція, в інших — підвищений рівень агресії, перш за все, стосовно до слабших. Необхідно зазначити, що дві третини опитаних у 2006 році інститутом соціальних досліджень України зазначили, що тілесні покарання застосовувались до них досить часто, коли вони були дітьми.

6. Суїцид в Україні.

У світі кожні 20 секунд одна людина скоює самогубство, а кожен 2 секунди хтось намагається звести рахунок із життям. Опитування, проведені в різних країнах світу, показують, що до 80% підлітків періодично замислюються про те, щоб зійти з життя. Як правило, випадки самогубства збігаються з віковими кризами, у першу чергу, із кризою перехідного віку (13-18 років) і кризою середини віку (33 -36 років). У цей час різко змінюється структура свідомості, інакше оцінюються вчинки й досягнення, соціальний статус і особисті якості.

34

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ РОБІТ

У практичній роботі "Теоретичні основи безпеки життєдіяльності" вивчаються основні поняття та терміни безпеки життєдіяльності. Залежно від профілю навчання студентів запропоновані різні практичні завдання. Щоб підготуватися до практичної роботи необхідно:

1. Опрацювати текст лекції, основну та додаткову літературу, рекомендовану викладачем.

2. Вивчити основні терміни та формули.

3. Розглянути інженерний та соціологічний методи визначення ризику.

4. Ознайомитись із методикою розв'язування задач на визначення ступеня ризику.

5. Підготуватись до написання тестів із запропонованої теми.

6. Пам'ятати, що на кожне запитання є лише одна правильна відповідь.

Практична робота оцінюється в 21 бал (100 балів для соціально психологічного факультету).

На початку заняття проводиться тестування. Кожен варіант тестів містить 5 питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (3 бали для соціально психологічного факультету). За тестові завдання студент може отримати максимум 5 балів (15 балів для соціально-психологічного факультету). Приклад тестів:

1. Ризик це:

1. Людина збирається зробити щось небезпечно.

2. Частота проявлення небезпеки.

3. Якісна й кількісна характеристика небезпеки.

2. Аксиома про потенційну небезпеку діяльності людини стверджує, що...
 1. Абсолютної безпеки не існує.
 2. Необхідно забезпечити абсолютну безпеку.
 3. Необхідно прагнути досягти нульовий ризик.
3. Який з методичних підходів до оцінки коефіцієнта індивідуального ризику використовує результати опитування населення:
 1. Експертний.
 2. Інженерний.
 3. Соціологічний.
 4. Модельний.
4. Потенціал небезпечного фактора це:
 1. Час дії фактора.
 2. Характеристика, що виражає специфічні особливості, наприклад, агрегатний стан.
 3. Шкода, яку заподіяв фактор.
 4. Його кількісна характеристика.
5. Інженерний, модельний, експертний, соціологічний, статистичний, інтерполяція - це:
 1. Методи визначення ризику.

35

2. Методи забезпечення безпеки.
3. Методи ліквідації небезпеки.
4. Методи попередження безпеки.

Робота на занятті проводиться в групах (до 6 осіб), кожна з яких отримує свій варіант завдань. Кожне завдання оцінюється в 3 бали (10 балів для соціально психологічного факультету).

За практичні завдання на занятті студент може отримати максимум 9 балів (30 балів для соціально-психологічного факультету). На виконання кожного завдання відводиться по 20 хвилин.

У кінці заняття кожен студент отримує індивідуальну роботу, яка містить 2 практичних завдання, за виконання якої може отримати максимум 3 бали (15 балів для соціально-психологічного факультету). Виконання індивідуальної роботи перевіряється викладачем на початку наступного заняття. Самостійна робота виконується у вигляді рефератів (дивись додаток № 1). Максимальна кількість 4 балів (40 для соціально-психологічного факультету). Реферати необхідно здати протягом десяти днів після закінчення останньої практичної роботи.

У практичній роботі "Небезпеки природного, техногенного походження та безпека в умовах надзвичайних ситуацій" вивчаються основні поняття та моделі поведінки при аваріях, стихійних лихах та небезпечних ситуаціях природного та техногенного походження.

Щоб підготуватися до практичної роботи необхідно:

1. Опрацювати текст лекції, основну та додаткову літературу, рекомендовану викладачем.
2. Вивчити основні терміни та характеристики небезпек природного та техногенного походження.
3. Розглянути запропоновані моделі поведінки в умовах природних й техногенних небезпек (додаток №2).
4. Підготуватись до написання тестів із запропонованої теми.
5. Пам'ятати, що на кожне запитання є лише одна правильна відповідь. На початку заняття проводиться тестування. Кожен варіант тесту містить 5 питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (3 бали для соціально психологічного факультету). За тестові завдання студент може отримати максимум 5 балів (15 балів для соціально-психологічного факультету). **Приклад тестів:**
 1. До якого виду стихійних лих належить повінь?
 1. Водні.
 2. Біологічні.
 3. Метеорологічні.
 4. Топологічні.
 2. Що розуміють під глибиною осередку землетрусу?
 1. Відстань від епіцентру до місцевості, де відчувається землетрус.
 2. Відстань від поверхні Землі до епіцентру землетрусу в земній корі.
 3. Відстань за прямою, що проходить через епіцентр землетрусу, від і до

36

місцевості, де землетрус вже не відчувається.

3. Інтенсивність землетрусу вимірюється за шкалою:
 1. Бофорта.
 2. Фаренгейта.
 3. Ріхтера.

4. Цельсія.
4. Який із цих вітрів є найслабшим за шкалою Бофорта ?
 1. Легкий бриз.
 2. Слабкий бриз.
 3. Свіжий бриз.
 4. Тихий вітерець.
5. Ознаки витоку газу:
 1. Запах газу та шипіння, що чути від газового балона.
 2. Подряпини та вм'ятини на балоні.
 3. Іржа на балоні.

Робота на занятті проводиться в групах (до 6 осіб), кожна з яких отримує свої варіанти завдань. Перше завдання передбачає визначення моделі поведінки в небезпечних ситуаціях природного чи техногенного походження. Студентам пропонується продемонструвати модель поведінки відповідно до ситуації. До другого завдання запропоновані малюнки, на яких зображені ситуації з порушенням правил безпеки. Студентам необхідно визначити 10 або більше таких порушень. Третє завдання пов'язано з небезпеками побутової хімії. Воно передбачає пошукову і творчу роботу студентів. За кожне з трьох завдань роботи студент може отримати по 3 бали (10 балів для соціально-психологічного факультету). За найкращу антирекламу студенти можуть отримати додатково по 2 бали (5 балів для соціально-психологічного факультету). На виконання кожного завдання відводиться по 20 хвилин.

У кінці заняття кожен студент отримує індивідуальне завдання, за виконання якого може отримати максимум 3 бали (15 балів для соціально-психологічного факультету). Виконання індивідуального завдання перевіряється викладачем на початку наступного заняття. Самостійна робота спрямована на визначення небезпечних районів, об'єктів, ситуацій тощо, які існують в Житомирській області. Вона оцінюється в 4 бали (40 балів для соціально-психологічного факультету).

У практичній роботі "Небезпеки соціального походження" вивчаються питання побудови моделі поведінки в ситуаціях соціально-психологічних, криміногенних небезпек та правове забезпечення захисту людини в цих ситуаціях.

Практична робота оцінюється в 21 бал (100 балів для соціально психологічного факультету).

На початку заняття проводиться тестування. Кожен варіант тесту містить 5 питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (3 бали для соціально психологічного факультету). За тестові завдання студент може отримати максимум 5 балів (15 балів для соціально-психологічного факультету).

37

Приклад тестів:

1. Тоталітарний культ - це:
 1. Релігійна або містична організація, діяльність якої супроводжується порушенням громадської безпеки та порядку, ушкодженням здоров'я і моральності населення.
 2. Різновид тоталітарного угруповання, де сповідують масове насильство як законний спосіб прискорення "божого суду" над невірними.
 3. Релігійна або містична організація, яка характеризується необмеженою владою духовних лідерів, жорсткою дисципліною, сильним впливом на психіку adeptів, релігійним фанатизмом та екстремізмом.
2. Соціальні небезпеки виникають у разі:
 1. Соціально-політичних конфліктів.
 2. Зіткнення протилежних інтересів, поглядів, гострої суперечки, ускладнення, боротьби ворогуючих сторін різного рівня та складу учасників.
 3. Небезпек, спричинених низьким духовним та культурним рівнем населення.
3. Війна - це:
 1. Зіткнення протилежних інтересів, поглядів, гостра суперечка, ускладнення, боротьба ворогуючих сторін різного рівня та складу учасників.
 2. Збройна боротьба між державами або соціальними, етнічними та іншими спільнотами.
 3. Злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій.
4. Соціально-політичне середовище - це:
 1. Форми спільної діяльності людей, єдність способу життя, комунікативної дп\
 2. Створений людством духовний світ, що охоплює національні, соціальні,

економічні, політичні відносини тощо, які впливають на людей, формують їхній світогляд і взаємовідносини.

3. Сукупність людей, об'єднаних відносно стійкими соціальними зв'язками і відносинами, яка має загальні ознаки, що надають їй неповторної своєрідності.

5. Розбий -це:

1. Відкрите викрадення чужого майна з насильством чи без нього, небезпечне для життя та здоров'я потерпілого.
2. Таємне розкрадання чужого майна.
3. Напад із метою заволодіння майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя і здоров'я жертви, або загрозою такого насильства.

Робота на занятті проводиться в групах (до 6 осіб), кожна з яких отримує свої варіанти завдань. Перше завдання передбачає аналіз певних небезпечних життєвих ситуацій та самостійну роботу студентів із нормативно-правовими документами. Також студенти повинні до кожної ситуації створити модель поведінки. Друге завдання вимагає вміння проводити дискусію, аргументовано доводити свою думку, користуючись нормативними документами, статистичними даними тощо. Кожне завдання оцінюється в 8 балів (42 бали для соціально-психологічного факультету).

СПИСОК РЕФЕРАТІВ ДО КУРСУ

1. Порівняльний аналіз статистичних даних щодо громадян, котрі виїжджають за кордон.

2. Вплив техногенного середовища на озоновий шар нашої планети.
3. Небезпека вживання м'яса при лейкозі великої рогатої худоби.
4. СНІД як соціальна і медична проблема.
5. Надзвичайні ситуації, що загрожують добробуту людини та суспільства.
6. Чорнобильська катастрофа: контроль радіоактивного забруднення довкілля.
7. Монологи про Чорнобиль.
8. Забруднення харчових продуктів металами і неметалами.
9. Небезпека продуктів згоряння газу.
10. Вплив нестачі йоду на організм людини.
11. Про безпеку мобільних телефонів.
12. Безпека життєдіяльності людини та біоритми.
13. Забруднення атмосферного повітря м. Житомира.
14. Біологічна загроза безпеці життєдіяльності.
15. Духовна безпека населення - як складова його фізичного й психічного здоров'я.
16. Психологічні травми й самогубство.
17. Зсуви ґрунту як надзвичайна ситуація: особливості прогнозування і попередження.
18. Люди гинуть через паніку? (аналіз причин загибелі людей під час екстремальних ситуацій).
19. Із історії пожежних автомобілів.
20. Пожежа на атомній електростанції (дослідження світового досвіду).
21. Пожежна безпека в побуті.
22. Пожежна ситуація в Україні та їх наслідки.
23. Сучасний стан техногенної безпеки в Україні та напрямки підвищення ефективності запобіжних заходів.
24. Новобогданівка: три дублі.
25. По кому б'є...блискавка?
26. Місце й роль флори та фауни в забезпеченні нормальних умов життєдіяльності людини.
27. Вплив мікроорганізмів на життя і здоров'я людини.
28. Екологічні проблеми в Україні.
29. Взаємозв'язок життєдіяльності людини та стану навколишнього середовища.
30. Людина в міському середовищі.
31. Фактори ризику в урбанізованому середовищі.

40

32. Конституція України про забезпечення безпеки життєдіяльності людини.
33. Основні положення Законодавств України про охорону здоров'я і охорону праці щодо забезпечення безпеки життя, здоров'я та діяльності людини.
34. Основні положення Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища" щодо забезпечення права людини на екологічну безпеку.
35. Нормативні документи та їх основні вимоги щодо забезпечення безпеки життєдіяльності населення.
36. Система управління безпекою життєдіяльності, її структура, функції, інформаційне забезпечення.
37. Служби охорони громадського порядку.
38. Добровільні об'єднання громадян з питань безпеки життєдіяльності.
39. Контроль за станом безпеки життєдіяльності.
40. Природні катаклізми та стихійні лиха, що мали місце протягом останнього року (за даними ЗМІ).
41. Що треба знати про туберкульоз?
42. Запобігання торгівлі людьми
43. Екологічні фактори середовища та організація роботи щодо здоров'я населення.
44. Неоголошена війна природи (повені на Закарпатті: причини, наслідки, шляхи подолання).
45. Тероризм як системна сила світової дезінтеграції.
46. Трудова міграція з України в контексті загальносвітових міграційних процесів: причини та небезпеки, пов'язані з трудовою міграцією.
47. Про деякі аспекти впливу радону на людину.
48. Суїцид в Україні.
49. Біологічно активні добавки. Факти й коментарі.
50. Популяційно-генетичні наслідки Чорнобиля.

Додаток №2
ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ПРИРОДНИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ
НЕБЕЗПЕК

Деякі рекомендації щодо правил поведінки в умовах небезпеки
землетрусу

1. При землетрусі ґрунт відчутно коливається відносно недовгий час - декілька секунд, найдовше - хвилину при дуже сильному землетрусі. Ці коливання неприємні, можуть викликати переляк. Тому дуже важливо зберігати спокій. Якщо відчувається здригання ґрунту чи будинку, необхідно реагувати негайно, пам'ятаючи, що найбільш небезпечними є предмети, які падають.

2. Перебуваючи у приміщенні, варто негайно зайняти безпечне місце. Це - отвори капітальних внутрішніх стін (наприклад, відчинити двері з квартири), кути утворені ними. Можна заховатись під балками каркасу, під несучими колонами, біля внутрішньої капітальної стіни, під ліжком чи столом. Необхідно пам'ятати, що найчастіше завалюються зовнішні стіни будинків, тому триматися подалі від вікон та важких предметів, які можуть перекинутися чи зрушити з місця.

3. Не можна вибігати з будинку, оскільки уламки, які падають уздовж стін, становлять серйозну небезпеку. Безпечніше перечекати поштовх там, де він вас застав, і, лише дочекавшись його закінчення, перейти в безпечне місце.

4. Перебуваючи всередині багатоповерхового будинку, не поспішайте до ліфтів чи сходів. Сходові прольоти та ліфти часто обвалюються під час землетрусів. 5. Після припинення поштовхів потрібно терміново вийти на вулицю, відійти від будівель на відкрите місце, щоб уникнути ударів уламків, які падають. 6. Перебуваючи в автомобілі, що рухається, потрібно повільно загальмувати подалі від високих будинків, мостів чи естакад. Необхідно залишатись у машині до припинення поштовхів.

7. Опинившись у завалі, варто спокійно оцінити становище, надати собі першу допомогу, якщо вона потрібна. Необхідно надати допомогу тим, хто її потребує. Важливо подбати про встановлення зв'язку з тими, хто перебуває ззовні завалу (голосом, стуком). Людина може зберігати життєздатність (без води і їжі) понад два тижні.

Деякі рекомендації щодо правил поведінки під час повені

1. Отримавши попередження про затоплення, необхідно терміново вийти в безпечне місце - на височину (попередньо відключивши воду, газ, електроприлади).

2. Якщо вода розливається повільно, необхідно перенести майно в безпечне місце, а самому зайняти верхні поверхи, горища, дахи будівель.

3. Для того, щоб залишити місця затоплення, можна скористатися човнами, катерами та всім тим, що здатне утримати людину на воді (колоди, бочки, автомобільні камери тощо).

42

4. Коли людина опинилася у воді, їй необхідно скинути важкий одяг, взуття, скористатись плаваючими поблизу засобами й чекати на допомогу. Деякі рекомендації щодо правил поведінки під час зсувів, снігових лавинах, селях 1. У випадку попередження про селявий потік або зсув, які насуваються, потрібно якомога швидше залишити приміщення і вийти в безпечне місце.

2. Надавати допомогу людям, які потрапили в селявий потік, використовуючи дошки, палки, мотузки та інші засоби; виводити людей із потоку в напрямку його руху, поступово наближаючись до краю.

3. При захопленні сніговою лавиною, необхідно зробити все, щоб опинитись на її поверхні (звільнитись від вантажу, намагатись рухатись вгору, імітуючи рухи як при плаванні); якщо цього зробити не можна, то потрібно намагатись закрити обличчя курткою, щоб створити повітряну подушку (сніговий пил потрапляє в ніс і рот - людина задихається).

4. Вирушаючи в гори, необхідно мати при собі лавинні мотузки яскравого кольору; мотузку намагатися викинути на поверхню, щоб завдяки мотузці людину, яка потрапила в снігову лавину, могли знайти.

Деякі рекомендації щодо правил поведінки під час ураганів

1. Отримавши повідомлення про ураган, необхідно щільно зачинити двері, вікна.

2. З дахів та балконів забрати предмети, які при падінні можуть травмувати людину.

3. У будівлях необхідно триматися подалі від вікон, щоб не отримати травми від залишків розбитого скла.

4. Найбезпечнішими місцями під час урагану є підвали, сховища, внутрішні приміщення перших поверхів цегляних будинки.

5. Коли ураган застав людину на відкритій місцевості, найкраще знайти укриття в западині (ямі, яру, канаві).

6. Ураган може супроводжуватись грозою, тому необхідно уникати ситуацій при яких збільшується ймовірність ураження блискавкою: не стояти під окремими деревами, не підходити до ліній електропередач тощо.

Правила безпеки під час керування мотоциклом або велосипедом

1. Не їхати назустріч руху.

2. Триматися лише правої сторони.

3. Заздалегідь оповіщати про зміну руху.

4. Різко не гальмувати, щоб уникнути ковзання.

5. Бути уважними до пішоходів, котрі можуть почати переходити вулицю зненацька.

6. Бути уважними до автотранспорту, що під час обгону створює повітряну хвилю, яка може викликати втрату рівноваги.

7. Рухатися один за одним у груповому русі.

8. Уночі використовувати яскравий одяг і стежити за тим, щоб світловідбивачі були чистими.

9. Везити сумки або пакети тільки на багажнику.

43

10. Виконувати вимоги дорожніх знаків, щоб уникнути пригод і штрафів; користуватися велосипедними доріжками там, де вони є.

11. Не буксирувати інших і не їздити самому на буксирі.

12. Не влаштовувати гонок на швидкість або для з'ясування того, хто кращий водій.

13. Дотримуватися безпечної дистанції.

14. Знижувати швидкість на дорозі, покритій піском, льодом, снігом або на узвозі. и

15. Мотоцикліст повинен бути обов'язково в касці, навіть при поїздки на маленьку відстань; при зіткненні він повинен згрупуватися, щоб захистити життєво важливі органи, при падінні - розслабитися, не напружуючи мускули, але намагаючись пом'якшити удар об землю.

Загальні правила безпеки в метро

1. Ніколи не стояти скраю платформи; очікуючи поїзда, стояти біля стінки (біля колони) станції (якщо немає стінок і колон - у середині станції) до моменту відкриття дверей поїзда. В іншому випадку є ризик потрапити під колеса поїзда, що наближається, внаслідок стихійної тисняви або необережних рухів.

2. Підходити до дверей вагона лише після припинення руху поїзда і виходу пасажирів. Якщо у вагоні багато людей, пропускається один-два поїзди, щоб не бути притиснутим натовпом. Входити і виходити останнім.

3. Якщо поїзда довго немає або в метро натовп, можна скористатися іншими лініями метро або іншим (наземним) транспортом, не наражаючись на зайву небезпеку.

4. Побачивши, що на колію впала людина, треба негайно сповістити чергового по станції будь-яким способом - особисто чи через інших пасажирів. Бажано при цьому організувати предметне (навіть носовичком) чи світлове (запальничкою) попередження машиніста. Коли людина не в змозі сама піднятися і вибратися на платформу, треба допомогти їй, не порушуючи правил безпеки (уникаючи дотиків до струмопровідної шини, рейок, кабелів).

5. Знаходячись на ескалаторі, пам'ятати, що у будь-який момент він може зупинитися (або провалитися), тож треба міцно триматися за поручні і бути готовим у випадку аварії перестрибнути на сусідній ескалатор.

6. У поїзді, якщо є можливість, надається перевага центральним вагонам, що у випадку аварії страждають менше, ніж головні і хвостові.

7. У сумках, портфелях, пакунках, іграшках, банках тощо, залишених у вагоні, можуть знаходитися вибухові пристрої. Про виявлення таких речей необхідно

терміново повідомити машиніста через зв'язок або чергового чи міліціонера на станції, попереджаються присутні і не допускається самовільного прибирання таких речей. Вибухівка може знаходитись і під сидінням, тому безпечніше стояти, ніж сидіти, до того ж знаходячись у тісному оточенні пасажирів.

Безпека на залізничному транспорті

Запобіжні заходи:

1. По можливості розташовуватися в центральних вагонах приміських поїздів - вони найменше страждають під час аварії; вибираються місця для сидіння проти руху поїзда, тому що у випадку кинутого хуліганами каменя набагато більше шансів, що він не зачепить.
2. Вночі не засинати, якщо супутники викликають певну недовіру; тримати світло в купе включеним, навіть якщо це заважає відпочивати; не залишати двері відчиненими, бо це дозволяє бачити з коридору, що відбувається в купе.
3. Під час поїздки в плацкартному вагоні тримати документи або гаманець у надійному місці, портфель - ближче до стіни.
4. На проміжних станціях під час виходу пасажирів злодії можуть легко скористатися загальною метушнею, швидко пробігти через вагон, тож сумку тримати ближче до себе, як пальто і особисті речі; не залишати їх на сусідньому сидінні.
5. Громіздкі й важкі речі ставлять вниз, тому що при сильному поштовху вони можуть завалитися з верхніх полиць і травмувати пасажирів.
6. Не захраштуються на ніч двері в купе (у темряві буде важко вибратися назовні).
7. Запам'ятати, де лежить одяг, документи й гроші на випадок, якщо знадобиться в темряві терміново покинути вагон.
8. На ніч прибираються зі столика харчі, пляшки і т.п., щоб при поштовху вони не завдали поранення.
9. Спати на бокових місцях доцільніше ногами вперед по ходу поїзда, щоб уникнути перелому шийного хребця при різкому кидку вперед тіла в момент зіткнення поїзда з перешкодою.

Заходи безпеки:

1. У випадку залізничної катастрофи під час поштовху (удару) намагатися вхопитися руками за виступи полиць чи інші нерухомі частини вагона або згрупуватися й прикрити голову руками, щоб уникнути травм.
2. У разі перевертання вагона, міцно тримаючись руками, упертися із силою ногами в верхню полицю, стіну і т.п., закрити очі, щоб у них не потрапили уламки скла. Коли вагон зупиниться, негайно визначається шлях виходу з купе.
3. Якщо немає пожежі чи небезпеки її виникнення, нема потреби поспішати з виходом, необхідно надати допомогу іншим, заспокоїти дітей. Не допускаючи паніки, із вагона виходять по одному, пропускаючи вперед жінок і дітей.
4. З собою треба брати лише необхідне з одягу, гроші та документи; організувати, по можливості, охорону залишених речей.
5. Якщо вагон перекинутий або пошкоджений, вибираються через вікна, опустивши фрамуги або вибивши ногою (металевим предметом) скло,

попередньо очистивши рами від уламків. Дітей і постраждалих переносять на руках.

6. При обриві проводів контактної мережі пасажири відходять від вагонів на 30-50 метрів, щоб не потрапити під напругу.

Безпека в тролейбусі, автобусі, трамваї При користуванні ним варто завжди пам'ятати про вимоги особистої безпеки:

1. Не засинати під час руху, не задивлятися у вікно, якщо на підлозі стоїть власна сумка або валіза.
2. Якщо немає вільного місця для сидіння, доцільніше стояти в центральному проході.
3. Не бажано стояти біля дверей, тому що саме тут найчастіше можна стати пограбованим кимось з тих, хто виходить.
4. Після виходу із салону краще почекати, доки автобус від'їде, і лише потім переходити вулицю.
5. Автобус або тролейбус, що стоять, обходять ззаду, трамвай - спереду, інакше є ризик потрапити під автомобіль.
6. Виходячи із громадського транспорту, чекають, доки вийде основна маса пасажирів або ж навпаки - доцільніше вийти першим. У будь-якому випадку варто уникати тісняви.

Правила поведінки при автомобільних аваріях

При користуванні автомобілем варто завжди пам'ятати про вимоги особистої безпеки:

1. Водій повинен застигти за кермом, намагаючись при цьому "пом'якшити" майбутнє зіткнення.
2. Пасажири повинні обхопити голову руками, упасти на бік, розпростершись на сидіння, - це дозволить уникнути травм від удару об тверді предмети. Пасажири, які перебувають на задній сидінні, повинні постаратися впасти на підлогу.
3. При тарані іншого автомобіля будьте готові до удару. Ви повинні заздалегідь пристебнути себе й своїх дітей ременями безпеки.
4. Якщо Ви й Ваші діти не готові до удару, киньте дитину на підлогу й різко пригніться до керма. Якщо дозволяє ситуація, підніміть скло вікон, тому що при ударі об інший автомобіль його скло може розбитися й розлетітися в різні сторони.
5. Якщо автомобіль зайнявся, то: зупиніть автомобіль і виключіть двигун; поставте машину на гальмо й заблокуйте колеса; виставте сигнали на дорозі; займіться жертвами; викличте допомогу (медичну й технічну), пожежних, міліцію; простежте, щоб не було витіку бензину: сигарета або навіть маленький камінець здатні викликати тертя й можуть стати причиною пожежі.
6. Вогонь у автомобілі зароджується майже завжди під капотом мотора через розрив трубопроводу, що подає бензин, або в результаті загоряння в карбюраторі або газовому балоні. Перше, що необхідно зробити, - це роз'єднати контакти, витягнувши ключ із замка запалювання. Якщо машина працює на газі, закриваються два крани, розташовані в багажнику на баку з

46

паливом. Після цього направити струмінь вогнегасника на поверхню, що юрить; якщо нема вогнегасника, то треба використовувати пісок, землю, накидку, одяг. Ефективним є також пакет із водою, кинутий із силою на частини автомобіля, що охоплені полум'ям.

7. Якщо пожежа торкнулася тільки карбюратора, досить включити мотор на максимальні обороти - це допоможе загасити вогонь.
8. Якщо є поранені, їх необхідно віднести в безпечне місце.
9. Якщо вогонь охопив задню частину машини, де розташовано бензобак, єдине, що залишається зробити, - це швидко відійти від машини.
10. Якщо пожежа охопила салон автомобіля, знайте: небезпека велика, погонь швидко поширюється по оббивці, що складається із тканини, пластику й синтетичних волокон.

Правила поведінки у випадку авіакатастрофи

1. Нахиліться в кріслі вперед, обхопіть голову обома руками; швидко зніміть із себе всі гострі предмети, ювелірні прикраси, годинники, пригорніть до себе дітей. Виконуйте всі вказівки командира корабля й екіпажу, не вставайте із крісла до повної зупинки літака, запобігайте будь-яким способам виникнення паніки в салоні й порушенню центрування літака.
2. Після припинення руху літака негайно, дотримуючи черговості, залиште його, використовуючи аварійні люки (правила користування зображені на них) й надувні трапи.
3. Допомагаючи пораненим і дітям, необхідно відійти від літака якнайдалі й лягти на землю, прикривши голову руками, щоб не постраждати від уламків під час вибуху пального.

Додаток №3
КАРТА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Додаток №4
МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЯХ
СОЦІАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Основні рекомендації щодо забезпечення безпеки особистого майна: 1. Постійно тримайте закритими двері квартири, будинку, гаража, хвіртку та ворота у дворі, а за вашої відсутності - вікна, квартирки, двері балконів і терас. 2.

Застосовуйте технічні засоби: сигнальні пристрої, охоронні жалюзі, ставні. 3. Не залишайте ключі в замковому отворі та не ховайте їх у місця, доступні для сторонніх людей.

4. Не залишайте в квартирі малознайомих людей.
5. Якщо відкриваєте двері незнайомому, залишайте ланцюжок накинутим.
6. Вимагайте від службовців показати посвідчення.
7. Ні за яких обставин не впускайте незнайомця в квартиру.
8. У разі необхідності викликайте міліцію за телефоном 02.
9. За тривалої відсутності:

- не потрібно розголошувати відомості про свою відпустку чи намір залишити квартиру на тривалий час;

- нагляд за своєю квартирою чи будинком необхідно довірити родичам, друзям чи сусідам, з якими ви знаходитесь у добрих стосунках; - зверніть увагу, щоб поштову кореспонденцію не доставляли або щоб її щоденно забирали сусіди; - надійним захистом є встановлення вимикача з годинниковим механізмом, який би вмикав час від часу світло з нерегульованим інтервалом; - цінні речі треба помістити в надійне місце, з якого вони не можуть бути викрадені.

Модель поведінки на темній вулиці

1. Обирайте маршрут додому не короткий, а безпечний.
2. Віддавайте перевагу освітленим вулицям, уникайте темних провулків та інших небезпечних місць.
3. Досконало вивчіть кілька маршрутів додому, знайте про «острівки безпеки» на своєму шляху, де ви зможете дістати допомогу (відділення міліції, нічний магазин, стоянка, що охороняється, тощо).
4. Повертаючись додому темною дорогою, попередьте телефонним дзвінком рідних про ваш прихід.
5. Краще повертатися додому не самому, а з кимсь із товаришів.
6. Якщо вам треба йти додому пізно, одягніться зручно і неவிбагливо, намагайтеся не мати при собі цінних речей, не йдіть темною вулицею в навушниках плеєра.
7. Якщо побачите попереду групу молодих людей, краще перейдіть на інший бік вулиці або тримайтеся ближче до перехожих.
8. Бажано мати з собою засоби самозахисту: кишенькову сирену або газовий балончик (при цьому ними треба вміти користуватися!).

49

9. Якщо зіткнення не вдалося уникнути, не намагайтеся суперечити групі, краще віддайте гроші чи коштовності. Життя і здоров'я дорожчі! Модель поведінки у випадку бійки

1. Намагайтеся усіляко уникнути зіткнення.
2. У разі неминучого конфлікту вмійте прогнозувати події на 2 - 3 хвилини наперед, тримайте голову «холодною».
3. Поводьтеся не з викликом, а гідно, холоднокровно. Визначте можливі шляхи для відступу.
4. Не дайте себе залякати, навпаки, розмовляйте з хуліганами «їхньою мовою», використовуючи їхній сленг. Не дозволяйте нападникам підійти до вас ззаду або оточити.
5. Не дайте напасти на вас першими. Якщо бійка неминуча, намагайтеся випередити противника: ударити в ніс, пах, гомілки, по пальцях ніг (головне-уміти це зробити). Краще, якщо Ви «знешкодите» лідера групи.
6. Користуйтеся будь-якими підручними засобами (наприклад, одна жінка приголомшила грабіжника, виливши на нього молоко з пакета).
7. Пам'ятайте, що вулична бійка — це бій без правил.
8. Якщо ви не сам, а з дівчиною, намагайтеся дати їй можливість утекти, щоб вона покликала на допомогу, зателефонувала в міліцію.
9. Найголовніше - за будь-якої умови спробуйте, втекти від нападників. Одному не можна впоратися зі зграєю хуліганів, які найчастіше перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. **Захищайте своє життя!**

Модель поведінки в місцях, великого скупчення людей

1. Якщо організатори не забезпечили заходів щодо підтримки громадського порядку, краще брати участь у цьому дійстві в якості спостерігача. 2. За перших ознак некерованості натовпу, початку конфлікту, наявності значної кількості сп'янілих людей, довго не затримуючись, залишайте натовп. 3. Якщо ви опинились у натовпі, який рухається, дотримуйтесь загальної швидкості руху, не штовхайтеся, не напірайте на тих, хто йде попереду. Не провокуйте конфлікти непристойними словами, фразами.

4. Під час сильної тисняви тримайтеся подалі від предметів, що виступають, скляних вітрин, огорож, турнікетів. Свої речі притискайте до себе. 5. Якщо ви впали, не думайте про свій одяг, намагайтеся захистити голову, живіт. Згрупуйтеся

і швидко випряміться за напрямком руху людей. 6. Якщо вас зупинить міліцейський патруль, не грубіть, не намагайтеся втекти, а виконуйте його вимоги і поведіться спокійно; бажано мати при собі документи (паспорт).

7. У разі будь-яких провокацій (вибухах, пострілах, бійках) зберігайте спокій, намагайтеся вийти з натовпу, не піддавайтеся загальному настрою, паніці, заспокойте тих, хто поруч.

50

Моделі поведінки під час терористичних актів

1. Намагайтесь бути розважливими, спокійними, по можливості миролюбними, не піддавайте себе зайвому ризику.

2. Якщо злочинці перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, то намагайтесь максимально обмежити всілякі контакти з ними, оскільки їхні дії можуть бути непередбаченими.

3. Не посилюйте агресивність злочинців непокою, лайкою, зайвим опором, оскільки перевага сил у таких випадках складається не на Вашу користь. 4. Виконуйте вимоги терористів, не створюючи конфліктних ситуацій, запитуйте дозволу на будь-які переміщення, а також сходити до туалету, відкрити сумочку і т. д..

5. Уникайте будь-яких дискусій, особливо політичних, зі злочинцями, будьте насамперед уважними слухачами.

6. За першої ж нагоди намагайтесь повідомити про своє місцезнаходження рідних чи в міліцію.

7. Зберігайте свою гідність і нічого не просіть, намагайтесь з'їдати все, що дають, незважаючи на те, що їжа може бути вкрай непривабливою. 8. Якщо ви тривалий час перебуваєте разом зі злочинцями, намагайтесь встановити з ними контакт, викликати гуманні почуття і завести розмову, не наводячи їх на думку, що Ви хочете про щось довідатися.

9. Намагайтесь запам'ятовувати будь-яку інформацію (вік, зріст, голос, манеру розмовляти, звички тощо) про злочинців, яка в майбутньому допоможе встановити їхнє місцезнаходження.

10. Не дозволяйте собі занепадати духом, використовуйте будь-яку можливість поговорити із самим собою про свої надії і бажання, проблеми, що трапляються в житті, намагайтесь заспокоюватись і розслаблюватись за допомогою медитації, читайте різні тексти, виконуйте вправи для розуму, намагайтесь згадати вірша - усе це є найефективнішим захистом від апатії і депресії.

11. Уважно стежте за поведінкою злочинців і їхніми намірами, будьте готові рятуватися втечею, якщо абсолютно впевнені в безпечності такої спроби. 12. Намагайтесь віднайти найбільш безпечне місце в приміщенні, де вас утримують і де можна було б захиститися під час його штурму терористів, у разі відсутності такого місця падайте на підлогу при будь-якому шумі або стрілянині. 13. При застосуванні спеціальними підрозділами сльозоточивого газу дихайте через мокру тканину, швидко й часто моргайте, викликаючи сльози. 14. Під час штурму ні в якому разі не беріть зброї терористів, щоб не постраждати від штурмовиків, які не мають змоги розрізнити, хто терорист, а хто заручник, і стріляють по озброєних людях.

15. При звільненні виходьте якомога швидше, речі залишайте там, де вони лежать, оскільки там можливі вибух або пожежа, беззастережно виконуйте команди групи захоплення.

51

Ознаки поштового тероризму

1. Доставка поштових відправлень невстановленим способом або просто підкидання, про що свідчить відсутність поштових марок, штемпелів. 2. Незнайомий для вас відправник пошти.

3. Наявність грифів "особисто в руки", "вручити особисто", "таємно". 4. Незвичні вага, форма або розміри поштових відправлень або їх явно саморобне упакування.

5. Маслянисті плями або специфічний запах відправлення, виявлення в ньому на дотик сторонніх предметів (порошку, дроту, інших твердих предметів). 6. Надмірне використання засобів скріплення за допомогою липкої стрічки, багаторазового обв'язування шнуром тощо.

Рекомендації як уникнути шахрайства:

1. Не користуйтесь послугами незнайомих осіб для придбання дефіцитних товарів, вирішення питань прописки, отримання житла, встановлення телефону та ін..

2. Не купуйте в незнайомих осіб коштовних речей, виробів із дорогоцінних металів, облігацій тощо.

3. Не грайте, особливо на вулиці та в парках, в азартні ігри, не погоджуйтесь на

ворожіння і т.п.;

4. Уважно перевіряйте через ланцюжок на дверях документи у всіх "посадових осіб", які прийшли до вас взяти податок, провести обшук, зібрати гроші на благодійні акції тощо.

Комплекс причин, що може породити тероризм в Україні, досить різноманітний і включає:

1. Глибинні суперечності в економічній сфері, що зумовлені об'єктивними труднощами переходу до ринку, а також суб'єктивним несприйняттям певними частинами населення нових економічних відносин або засобів переходу до них.

2. Існуючий рівень соціальної диференціації громадян (критичний показник співвідношення доходу 10% найбагатших до 10% найбідніших громадян України вдвічі перевищує світові стандарти, населення, яке перебуває за межею бідності, сягає 60 відсотків (критичним вважається 10%), з яких, за даними деяких соціологічних досліджень, близько 20% схвалюють нові економічні відносини, приблизно 30% залишилися люмпенізованими і 40-53% - на роздоріжжі.

3. Відносно високий показник зареєстрованого і прихованого безробіття (4,1%).

4. Недостатня ефективність роботи державного апарату і правоохоронних органів, затримка із прийняттям ефективних механізмів правового захисту населення.

5. Зниження рейтингу влади в суспільній свідомості, зростання недовіри до неї в переважній більшості громадян також може стати одним із чинників

52

(критичний показник 20-25%).

6. Найжорстокіша боротьба за владу політичних партій або ж суспільних об'єднань чи груп, котрі сповідують політичні цілі.

7. Існування тенденцій розв'язання суперечностей і конфліктів, що виникають, силовими методами (від 10% до 40% населення країни заявляли про готовність до участі в акціях протесту і непокорі).

8. Погіршення демографічної ситуації, зниження трудових ресурсів держави (населення України зменшилося з 52,2 мільйонів у 1993 році до 48 млн. у 2002 році; за оцінками експертів, до 2010 року населення може скоротитися приблизно до 46 мільйонів).

9. Погіршення етнополітичної ситуації в країні (проблеми облаштування депортованих, насамперед кримських татар, проблеми "експорту в Україну етнічних проблем" (біженці, поширення ідей ваххабізму й панісламізму), проблеми російських меншин в Україні тощо).

10. Посилення соціальних суперечностей під впливом зростання злочинності; як наслідок, у суспільстві зберігається високий конфліктний потенціал. 11. Зниження ефективності функціонування захисних механізмів у сфері моралі, втрату орієнтирів у виховній роботі, передусім серед молоді.

Додаток №5

ХІМІЧНІ РЕЧОВИНИ У МІЮЧИХ ЗАСОБАХ

Хімічна речовина	Чим небезпечна
Гіпохлорид натрію.	Викликає подразнення шкіри, слизових оболонок, астматичну реакцію середньої тяжкості, блювоту.
Хлоровмісні речовини (бензилалконіум хлорид, хлористоводний алюміній, відбілювачі)	При розчиненні з водою можуть утворити хлоровмісні органічні сполуки з канцерогенною токсичністю. Прання білизни може стати причиною виникнення раку матки й імпотенції.
Кисневмісні відбілювачі.	Можуть викликати опіки шкіри, слизових оболонок очей, дихальних шляхів.

Фосфати.	Речовини, що призводять до тяжких екологічних наслідків, не нейтралізуються та не затримуються очисними спорудами. У розвинених країнах давно заборонено виробництво пральних порошків, які містять фосфати.
Нафтові дистилати.	Короткочасна дія може призвести до тимчасового погіршення зору, довготривала — до порушень функціонування нервової системи, нирок, органів зору, до шкіряних захворювань.
Соляна кислота або сірчаноокислі сполуки.	Можуть викликати хімічні опіки шкіри, якщо потрапляють до організму людини через органи травлення - опіки внутрішніх органів, а також діарею та блювоту, попадання в очі призводить до часткової чи повної втрати пам'яті.

ЗВІТИ ДО ПРАКТИЧНИХ РОБІТ

ЗВІТ

до практичної роботи №1

студента _____ групи _____ факультету
(інституту)

прізвище, ім'я та по батькові

Завдання №1

Варіант № _____

Таксономія небезпек

Таблиця 1

Приклад небезпек	Сфера (джерело) походження	Час проявлення	Локалізація	Наслідки	Збитки	Сфера прояву	Характер дії на людину	Структура

Завдання №2

Варіант № _____

Джерела та чинники небезпек

Таблиця 2

Небезпечна ситуація	Життєве середовище	Джерело небезпеки	Шкідливий або небезпечний фактор	Вражаючий фактор

Завдання №3

1. Визначення ступеня ризику (варіант № _____)

(для фізико-математичного, соціально-психологічного, природничого факультетів, факультету фізичного виховання і спорту, навчально наукового інституту педагогіки)

55

Визначення ступеня ризику через вірогідність безпечної роботи (варіант № _____)

2. Розрахувати ступінь ризику на підставі соціологічного підходу

(для соціально-психологічного, історичного факультетів; навчально наукових інститутів: філології та журналістики, іноземної філології)

Варіант № _____

№	Чинники	Індивідуальна оцінка	Середня оцінка
1			
2			
3			
4			
5			
6			

Тест (варіант № _____)

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

Загальна оцінка

56

ЗВІТ

до практичної роботи №2

студента ____ групи _____ факультету
(інституту)

прізвище, ім 'я та по батькові

Завдання №1 (ситуація № _____)

Завдання №2 (варіант №_

57

Завдання №3

1. Визначення безпечного середовища (варіант № _____)

(для фізико-математичного, соціально-психологічного, природничого факультетів, факультету фізичного виховання і спорту; навчально-наукових інститутів: педагогіки, іноземної філології)

2. Чим небезпечні названі хімічні речовини і в яких засобах побутової хімії вони зустрічаються?

(для фізико-математичного, соціально-психологічного, історичного, природничого факультетів, факультету фізичного виховання і спорту; навчально-наукових інститутів: педагогіки, філології та журналістики)

Варіант №

Хімічна речовина	Чим небезпечна	Де використовується

Тест (варіант №)

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

Загальна оцінка

58

ЗВІТ

до практичної роботи №3

студента _____ групи _____ факультету
(інституту)

прізвище, ім'я та по батькові

Завдання №1 (варіант №)

Тест (варіант № _____)

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

Загальна оцінка _____

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ
З КУРСУ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»**

Рівень	Бали за 100-бальною системою	Критерії оцінювання відповіді	
		Теоретичні знання	Вміння
Початковий рівень знань «2» (рецептивно-продуктивний)	0-25 балів без права перекладання (для екзамену та заліків)	Студент за допомогою викладача розпізнає явища на побутовому рівні, окремі символи, односторонньо відповідає на конкретні запитання „так“ чи „ні“.	Студент намагається відповідати, однак потребує постійної консультації і контролю з боку викладача. З допомогою викладача намагається використати набуті знання для виконання найпростіших побутових розрахункових завдань.
	26-49 балів	Студент за допомогою викладача односторонньо відповідає на запитання, відтворює незначну частину питання в тому вигляді і в тій послідовності, у якій воно було розглянуто на лекції або консультації.	Студент уміє при постійному контролі і допомозі викладача виконати розрахункові задачі побутового рівня на одну дію. Має приблизне уявлення про приклади.
	50-60 балів	Студент із помилками характеризує окремі поняття та явища. Володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.	Студент уміє при постійному контролі і допомозі викладача у тестових завданнях співвіднести категорії, явища та їх властивості.

Рівень	Бали за 100-бальною системою	Критерії оцінювання відповіді	
		Теоретичні знання	Вміння
Середній рівень знань ³ (репродуктивний)	61-65 балів	Студент володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює на продуктивному рівні; з допомогою викладача відтворює словами, близькими до тексту лекції, визначення термінів, правил, законів; частково відтворює текст підручника; у процесі відповіді допускає окремі недозміни навчальної інформації; ілюструє відповіді прикладами, що були наведені на консультації	Студент уміє правильно обрати й використати необхідні математичні формули; з допомогою викладача за інструкцією вміє виконати задачу на одну дію за відомою формулою і усно її пояснити, уміє користуватись приладами без використання інструкцій.
	66-70 балів	Студент із допомогою викладача дає правильне визначення окремих понять, правил, законів; словесно описує явища, вказує на деякі їх властивості; відтворює всю тему або її основну частину, ілюструючи відповідь власними прикладами.	Студент уміє правильно виконати завдання на одну дію, не роблячи висновків; за інструкцією і з допомогою викладача намагається розв'язати обчислювальні або графічні задачі на дві дії з обґрунтуванням результату, у якому є помилки. Уміє користуватись приладами без використання інструкцій.
	71-74 балів	Студент із допомогою викладача свідомо відтворює тему лекції, ілюструючи її власними прикладами; розкриває суть понять, формул, законів, допускаючи у відповідях певні неточності; намагається свідомість економічні явища з їх характеристиками; намагається застосувати окремі прийоми логічного мислення (порівняння, аналіз, висновки)	Студент уміє правильно розв'язати задачу на дві дії, за потреби звертаючись до викладача, робить правильні обґрунтовані висновки; із допомогою викладача може зробити частковий аналіз і порівняння явищ побутового рівня, висновки; прийняти рішення і обґрунтувати їх.

Рівень	Бали за 100-бальною системою	Критерії оцінювання відповіді	
		Теоретичні знання	Вміння
Достатній рівень, понад 40 (конструктивно - варіативний)	75-80 балів	Студент без помилок відтворює питання, ілюструючи власними прикладами; правильно розкриває суть понять, формул, законів.	Студент здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних (типових) ситуацій. Уміє самостійно розв'язувати типові задачі; якісно виконати типові завдання, аналіз, порівняння, висновки, за потреби, звертаючись до викладача; користується математичними знаннями для розв'язання типових задач.
	81-85 балів	Студент володіє навчальною інформацією, вмінє лістингати, узагальнювати та систематизувати інформацію під керівництвом викладача; аргументовано відповідає на поставлені запитання і намагається відстояти власну точку зору.	Студент уміє користуватися законами з проголошеної дисципліни для розв'язання задач; добирати необхідну додаткову інформацію для виконання типових завдань; аргументовано, посилаючись на закони, правила, формули, пояснювати деякі процеси з дисципліни, що відбуваються в особистому житті та професійної діяльності.
	86-90 балів	Студент вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом навчального матеріалу, наводить аргументи на підтвердження своїх думок, використовуючи матеріали засобів масової інформації; може з допомогою викладача відповідати на питання, що потребують знання кількох тем.	Студент уміє самостійно розв'язувати типові теоретичні та практичні завдання, виправляти допущені помилки; за відказки викладача може розв'язувати завдання, що потребують знання декількох тем; використовувати різні джерела інформації, знаходити і використовувати практичні навички на практиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бедрій Я І. Безпека життєдіяльності. - Л: Афіша, 1999.
2. Джигирей В.С., Жидацький В.Ц. Безпека життєдіяльності. - Львів: Афіша, 1999.
3. Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти України 1-1V рівнів акредитації/ За ред. Є.П. Желібо і М.М. Пічі. - Київ, 2001.
4. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності людини: Навч. посібник. - 3-тє вид., стер. - Л.: Львів, банк. Коледж; К.: Т-во «Знання», КОО, 2000.
5. Лушкін В. А., Торкалюк В.І, Коржик Б.М., Ачкасов А.Е., Ніколаєнко Л.Ф. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. - Житомир, 2001. 6. Навчальна програма нормативної дисципліни "Безпека життєдіяльності" для вищих закладів освіти". - Київ: Міністерство освіти України, 1999. 7. Яким Р.С. Безпека життєдіяльності людини. -Львів: Бескид Біт, 2005.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
Практична робота №1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності.....	4
Практична робота №2. Небезпеки природного, техногенного походження та безпека в умовах надзвичайних ситуацій	13
Практична робота №3. Небезпеки соціального походження.....	26

Методичні рекомендації до практичних робіт.....	35
Додатки.....	40
Звіти до практичних робіт	55
Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів з курсу«безпека життєдіяльності»	60
Список літератури	64

Навчальне видання

65

Васильсва Регіна Юхимівна,
Семенець Лариса Миколаївна

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРАКТИЧНИХ РОБІТ
ІЗ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 14.03.08. Формат 60х90/16. Ум. друк. арк.
4.25. Обл. вид. арк. 3.0. Друк різнографічний.
Гарнітура Times New Roman. Зам. 52. Наклад 100.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
Свідectво про державну реєстрацію: серія ЖТ №10 від
07.12.04 р. м. Житомир, вул. Велика Бердичівська. 40
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua